

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**ФОРМИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ШКОЛИ З
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми «Соціальна
робота»
Вікторія ПАЛАМАРЧУК

Керівник: Володимир ГУРІЧ, доцент

Рецензент: Олена БЛИНОВА, професорка

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Домашнє насильство як соціальний феномен	7
1.1 Насильство як феномен сучасного суспільства.....	7
1.2 Проблема домашнього насильства в Україні.....	22
РОЗДІЛ 2. Соціальний педагог як суб'єкт соціальної роботи в закладі освіти	31
2.1 Функції та завдання соціального педагога в закладі середньої освіти на сучасному етапі розвитку освіти...	31
2.2 Форми роботи соціального педагога з попередження домашнього насильства.....	44
РОЗДІЛ 3. Програма взаємодії соціального педагога в школі щодо попередження насильства в сім'ї «Разом заради дитини»	55
3.1 Обґрунтування програми «Разом заради дитини».....	55
3.2 План реалізації програми «Разом заради дитини».....	60
3.3 Моніторинг та оцінка ефективності програми «Разом заради дитини».....	62
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76
Додаток А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	76
Додаток Б Анкета «Домашнє насильство».....	77
Додаток В Захід для батьків «Вчимося заради дитини».....	79
Додаток Г Інтерв'ю «Чи знаю Я?».....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема домашнього насильства хоч і була висвітлена у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, але й досі залишається однією з головних проблем українського суспільства. Недосконалість нормативно-правової бази з питань запобігання та протидії насильства у родині призводить до збільшення кількості постраждалих від різних форм домашнього насильства, таких як: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. Від вищенаведених форм насильства страждають не лише дорослі, а й діти, які стають свідками жорстокого поводження у сім'ї, або й самі стають жертвами насильства. Так, за даними Міністерства соціальної політики України, за період з 2013 по 2018 рр. в Україні були зафіксовані звернення з причини домашнього насильства: 90% цих звернень поступали від жінок, які страждали від проявів насильства зі сторони чоловіка, також 8,5% звернень до органів влади зареєстровані від чоловіків, та 1,5% від усіх звернень належать – дітям. У 2017 році 66 966 осіб було взято на облік з причин вчинення домашнього насильства. За статистикою Мінсоцполітики у першому півріччі 2020 р було зафіксовано на 40% більше звернень у порівнянні з 2019 роком, що становить більше 101 тисячі звернень до Національної поліції України.

Протягом багатьох років, проблема домашнього насильства зазначалась як проблема однієї родини, а прояви насильства вважалися адміністративним порушенням. Таке ставлення до проблеми укорінило у свідомості громадян відчуття того, що вони повинні самотійно долати насильство у сім'ї. Тож визнання домашнього насильства як суспільної проблеми є першочерговим завданням держави.

Профілактика та протидія домашньому насильству є важливим та фундаментальним етапом на шляху подолання насильства стосовно дитини як соціального феномену. Нажаль, нерозуміння причин та

чинників скоєння насильства стосовно дитини погіршує механізм реагування на прояви насильства. Оскільки процес соціалізації дитини розпочинається саме у сім'ї, під впливом батька та матері, важливо аби дитина не зазнавала насильства зі сторони рідних та близьких.

Проблема домашнього насильства, причини та його наслідки висвітлені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Н. Абель-Хаді, І. Зверєва, Г. Єфремова, С. Максимова, Н. Філімошкіна та Я. Юрків. Питання технології протидії насильству стосовно дитини висвітлено у праці В. Бондаровської.

Під час аналізу досліджень з теми протидії та профілактики домашнього насильства, нами було встановлено, що на сьогодні недостатньо чітко розроблений організаційно-технологічні засади роботи соціального педагога закладу загальної середньої освіти з попередження насильства над дитиною зі сторони батьків або осіб, що їх замінюють, потребують розроблення та адаптації відповідні форми роботи, що їх має використовувати у своїй діяльності соціальний педагог.

Саме тому актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Форми роботи соціального педагога школи з попередження домашнього насилля»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету від 30.10.2020 № 1060-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам

другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання денної форми у 2020-2021 навчальному році».

Мета дослідження. На прикладі програми «Разом заради дитини» проаналізувати ефективність форм взаємодії соціального педагога в школі щодо попередження насильства в сім'ї.

Завдання дослідження.

1) проаналізувати наукову літературу з теми дослідження з метою визначення специфічних ознак насильства як феномену сучасного суспільства;

2) визначити характерні риси проблематики домашнього насильства в Україні;

3) розкрити зміст функцій та завдань соціального педагога закладу загальної середньої освіти;

4) проаналізувати форми роботи соціального педагога школи з попередження домашнього насильства;

5) обґрунтувати актуальність та розробити програму взаємодії соціального педагога в школі щодо попередження насильства в сім'ї «Разом заради дитини»; визначити засоби моніторингу та оцінки ефективності програми.

Об'єкт дослідження – домашнє насильство як соціальний феномен.

Предмет дослідження – форми роботи соціального педагога з попередження насильства в сім'ї в умовах закладу загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: *теоретичні*: аналіз фахової літератури і періодичних видань, нормативно-правової бази з проблеми дослідження; синтез, класифікація та узагальнення теоретичних даних з метою визначення форм соціально-педагогічної

роботи з питання протидії та попередження насильства в сім'ї; *емпіричні*: вивчення передового педагогічного досвіду; порівняння думок провідних науковців.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що теоретично обґрунтовано специфіку та форми роботи соціального педагога з попередження домашнього насильства в закладі загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблена в ході дослідження програма взаємодії соціального педагога школи із батьками, учнями, педагогічним колективом та адміністрацією закладу освіти може бути використана у роботі закладів загальної середньої освіти, фахівців соціальних служб та соціальних працівників.

Апробація результатів роботи. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також опубліковано у вигляді статей:

Паламарчук В. Ю. Попередження домашнього насилля як завдання шкільної соціально-психологічної служби. *Магістерські студії*. Альманах. Вип. 19. Херсон : ХДУ, 2019. С. 316-318.

Паламарчук В. Ю. Актуальність програми взаємодії соціального педагога в школі щодо попередження насильства в сім'ї. *Магістерські студії*. Альманах. Вип. 20. Херсон : ХДУ, 2020. С. - .

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменування) та додатків (4 додатки). Дослідження містить 2 таблиці. Основний текст дослідження викладено на 68 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

1.1 Насильство як феномен сучасного суспільства

Запобігання домашньому насильству можна визначити як одне з першочергових завдань для українського суспільства. Адже довгий час зазначений феномен вважався проблемою однієї родини, а отже й відповідальність за подолання проявів насильства стереотипно покладалась лише на дану сім'ю. Для людини важливе відчуття захищеності у стінах власного будинку. Проте у випадку вчинення протиправних дій, жорстокого ставлення зі сторони найближчого оточення, відбувається заміна відчуття захищеності на тривогу й недовіру.

У «Словнику української мови» поняття «насилля» та «насильство» вважаються тотожними, зазначено, що термін «насильство» тлумачиться як «застосування сили для досягнення чогонебудь; примусовий вплив на когось, щось» [46, с. 184].

Авторами юридичної енциклопедії подається визначення поняття насильства як «умисний фіз. чи псих. вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фіз., моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочин. метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь» [58, с. 68].

У ході опрацювання наукових та методичних джерел з теми дослідження нами було виявлено, що авторами паралельно використовуються терміни «насилля» та «насильство». Так, зокрема, Г. Єфремова у своїй роботі використовує термін «насилля», зазначаючи, що «це складний багаторівневий соціокультурний і соціопсихологічний феномен, що спричиняє особистісні порушення і негативні соціальні

наслідки. Феномен насилля становить серйозну проблему. Причому його прояви вкрай різноманітні. Цей феномен охоплює фізичну, психологічну і сексуальну сфери» [14, с. 39].

Т. Каткова конкретизує: «насильство – це дії, які здійснює одна або кілька осіб, спрямовані на досягнення певної мети; наносять шкоду (фізичну, моральну, матеріальну) іншій людині; порушують права і свободи цієї особи; роблять неможливим ефективний самозахист потерпілих від насильства (той, хто чинить насильство, у більшості випадків має переваги)» [24, с. 41].

Л. Громико акцентує увагу на тому, що насильство – це «застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір, тобто будь-яке застосування сили до беззахисних» [8, с. 32].

Тож більшість авторів використовує у своїх роботах термін «насильство», який у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено наступним чином: «домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [40].

Відповідно до статті 126 Кримінального кодексу України, термін «домашнє насильство» визначається як «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до

фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи» [30].

Наведені визначення дають зрозуміти, що від домашнього насильства може постраждати будь-хто у сім'ї: дружина, яка постійно потерпає від побоїв свого чоловіка, старше покоління, яке проживає з подружжям, та найжахливіше, що від насильства страждають діти.

Для кращого розуміння феномену насильства зазначимо форми домашнього насильства, які описані в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»:

- «економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру» [40];

- «психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи» [40];

- «сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти

статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності» [40];

- «фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [40].

Спираючись на думку Я. Юрків, також можна виокремити наступні типи насильства у родині:

- між дітьми та їх батьками (прояви насильства спостерігаються як зі сторони батька, так і зі сторони матері);

- між дружиною та чоловіком (зустрічаються як випадки насильства щодо жінки, так і зі сторони дружини стосовно чоловіка);

- також існують прояви насильства стосовно батьків їх дорослими дітьми, адже виховані в атмосфері безкарності та асоціальної поведінки батьків, діти переймають таку модель поведінки та використовують її у подальшому спілкуванні з дорослими;

- між іншими членами сім'ї [61].

У своїй роботі соціальні педагоги нерідко використовують термін «жорстоке поводження з дитиною», який зазначено в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та визначається як «будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини» [40]. Недбале ставлення до своєї дитини можна описати як відсутність забезпечення належних умов для розвитку підростаючого

покоління: незабезпечення належним рівнем харчування, одягу, медичної допомоги; низький рівень освіти дитини, перешкоджання всебічному розвитку особистості та ін.

Дослідники в рамках різних галузей науки пропонують численні теорії зумовленості феномену насильства. Більшість науковців визначають соціальну та психологічну зумовленість його вчинення. Так, у роботі Г. Єфремової [17] наведені наступні теорії насильства:

1) соціально-економічна теорія – згідно з даною теорією прояви насилля спровоковані економічними труднощами родини, вимушеною ізоляцією від суспільства, незадоволеністю своїм положенням та статусом у суспільстві, проблемами в налагодженні стосунків з оточуючими;

2) психологічна теорія – батьки, які вчиняють насильство над дітьми, часто перетворюють свої переживання, невпевненість, ревності у знущання над власною дитиною, іноді вважаючи дитя винним у власних невдачах та програшах;

3) психофізіологічна теорія – на жорстоке поводження з дитиною можуть впливати фактори віку батьків, стан їхнього здоров'я як психічного, так і фізичного, рівень емоційного навантаження;

4) теорія соціальних змін – взаємодія між усіма членами суспільства ґрунтується на залежності від поведінки та покарань або заохочень по відношенню до неї. Відповідно до цього взаємозалежного процесу кожен індивід бажає зменшити чисельність покарань та збільшити кількість позитивної реакції на свої вчинки. Соціальний стан дитини полягає у її залежності від старшого покоління, відчуття безкарності насильницьких проявів по відношенню до дитини провокує збільшення агресивності дорослого.

5) теорія символічної взаємодії – описує залежність агресивних реакцій батьків на поведінку дитини, що спирається на попередній

досвід відношення дитини до тієї чи іншої ситуації, не приймаючи до уваги набуті навички та знання дитини;

б) «мисливська» теорія визначає, що генетично успадкована агресивна природа людини-мисливця провокує її до нападів, спрямованих на дитину. Агресивна поведінка в такому випадку передається у процесі еволюції людини;

7) особистісна теорія – агресивні прояви пов'язані з можливими минулими переживаннями людини, яка могла стати жертвою насильства у ранньому віці або зазнала інших впливів зі сторони оточення, що змінило нахил поведінки в сторону агресивної;

8) ситуаційна теорія – описує зміни поведінки особистості, як такі, що піддаються впливам ситуаційного характеру та залежать від тривалості впливу: економічні труднощі людини (тимчасові, стабільні), вплив вікових змін особи (стан здоров'я, можлива залежність від оточуючих, наявність фізичних та/або психічних розладів);

9) соціобіологічна – згідно з цією теорією в результаті насильницької поведінки особистість із високим рівнем агресивності знищує конкурентів, з якими в неї немає спільних генів, забезпечуючи таким чином поширення свого генетичного матеріалу та генетичного матеріалу членів родини. Відповідно агресія й агресивність успадковується, підвищуючи можливість носіїв цих якостей успішно адаптуватись до різноманітних вимог життєдіяльності;

10) етносоціологічна теорія – агресія людини пов'язана з боротьбою за існування.

На наш погляд, наведені вище теорії не можуть існувати окремо одна від одної, описуючи причини жорстокого поводження батьків стосовно дитини. Практика доводить, що необхідно приймати до уваги усі вищезазначені фактори впливу на зміну поведінки кривдника. Також можна зазначити спільні риси наведених вище теорій, до них нами було віднесено наступні:

- агресивній поведінці притаманна біологічна зумовленість;
- зумовленість до агресивної поведінки поєднує у собі біологічні та соціальні впливи на людину;
- вплив соціальних факторів ускладнюють біологічні фактори агресивності людини.

Аналіз теорій походження агресивних проявів дає змогу визнати залежність біологічної складової людини та впливу зовнішніх факторів, які в свою чергу посилюють внутрішні агресивні прояви. Проте, якими б не були прояви насильства, це завжди впливає на ще несформовану особистість дитини.

Відповідно до конкретних форм домашнього насильства щодо дитини Г. Єфремова наводить наступні їхні ознаки [17; 36]:

фізичне насильство:

- носіння одягу, що не придатне для певного сезону;
- відмови зняти одяг для обстеження лікарем;
- вивихи, забиття, подряпини, переломи, коли дитина не може впевнено описати час та характер травмування;
- наявність синців на закритих одежею ділянках тіла;
- наявність забиття, яке має чіткі контури предмету;
- розлади харчування дитини;
- схильність до девіантної поведінки;
- агресивність по відношенню до старшого покоління;
- прояви насилля по відношенню до однолітків, дітей молодшого віку або до дорослих;
- сліди від укусів;
- скарги на біль різного характеру;
- різке погіршення зору;
- різні, не притаманні для віку дитини, прояви фізичного травмування;
- травми очей;

- розповідь дитини про погрози зі сторони батьків;
- вияв недовіри до оточуючих;
- суїцидальні нахили;
- збільшення кількості фобій дитини.

Психологічне насильство:

- надмірна зрілість та відповідальність;
- прояви страху або демонстрація його відсутності;
- неконтрольованість поведінки;
- уникання погляду в очі;
- агресивна поведінка, схильність до руйнації;
- бажання спілкуватися з дітьми молодшого віку;
- уникання однолітків;
- різке зниження рівня самооцінки дитини;
- зміна поведінки на таку, яка була непритаманна дитині раніше;
- концентрація уваги ускладнена;
- відсутність знань, які характерні для тієї чи іншої вікової категорії;
- зниження швидкості мовлення або навпаки його пришвидшення;
- відчуття провини;
- прояви страху у присутності дорослих, батьків;
- бажання втечі з дому, схильність до бродяжництва;
- наявність розладів психіки;
- ознаки насильницького поводження з тваринами;
- приналежність членів родини до деструктивних сект;
- депресивні розлади;
- зниження показника успішності;
- швидка втрата концентрації та різка стомленість дитини;
- зниження здатності до самовираження;

- вияви бажання ізолюватися від навколишнього світу;
- порушення навичок встановлення соціальних контактів;
- відсутність контролю за проявами емоцій.

Сексуальне насильство:

- уникнення контакту з близькими;
- синці, укуси, подряпини на внутрішній стороні стегон;
- прояви страху до людей певної вікової категорії, або до осіб однієї статі;
- використання у грі моделей поведінки сексуального характеру;
- безладні сексуальні зв'язки;
- постійне перебування дитини у душі, ванній, ніби вона має за мету змити з себе негативний вплив кого-небудь;
- відчуття бридкості до самого себе;
- використання одягу, який максимально закриває тіло;
- виявлення захворювань, які передаються статевим шляхом;
- знання виразів та слів не властивих віковій групі;
- втрата уявлення про сімейні цінності.

Економічне насильство:

- неналежний стан та вигляд одягу, що його носить дитина;
- неохайний зовнішній вигляд;
- постійний голод через нестачу продуктів;
- хворобливий вигляд;
- поганий стан зубів;
- незважаючи на реальні статки родини, дитина як така, що проживає у злиднях;
- часті запізнення до школи, без вагомих на те причин;
- діти часто лишаються під наглядом малознайомих осіб;
- вага дитини сильно різниться від нормальної для її віку;

- низький рівень медичного забезпечення, небажання батьків відвідувати лікарів задля здоров'я дитини;
- відсутність матеріального забезпечення для всебічного розвитку дитини;
- залучення дитини до незаконної трудової діяльності;
- антисанітарні умови помешкання, у якому проживає дитина;
- залишення дитини на самотійне піклування на досить тривалий час;
- низькі показники дитини у різноманітних проявах: емоційна загальмованість, фізичний стан дитини не відповідає віку, відставання у розвитку соціальних навичок, рівень розвитку дрібної моторики не відповідає віку тощо;
- недостатній рівень гігієни, що призводить до розвитку інфекційних захворювань;
- волосся дитини брудне та нестрижене;
- дитина має недоглянуті нігті;
- дитина змушена жебракувати;
- відсутність книжок, іграшок, сімейного дозвілля.

Ще одним із проявів насильницьких дій стосовно дитини можна визначити зневажливе ставлення до батьківських обов'язків, для якого притаманні наступні ознаки:

- відстороненість від людей;
- прояви безпідставної агресії до однолітків та людей старшого віку;
- не сформованість моральних, етичних навичок;
- схильність до девіантної поведінки;
- бажання нашкодити собі та іншим дітям;
- низький рівень успішності учня;
- не сформованість соціальних ролей;
- відставання у фізичному розвитку;

- вияв соматичних захворювань [17].

У випадку злочинних проявів стосовно дитини, а саме насильницьких дій різного характеру, відповідно до вікових груп, визначають наступні ознаки психологічної травматизації [26].

Для дітей дошкільного віку притаманні безпідставні нервові розлади, нічні кошмари, страх до всього оточуючого, невластиві для вікового періоду ігри, прояви поведінкових реакцій, які характерні для більш молодшого віку.

Молодший шкільний вік: безпричинне зниження рівня успішності школяра, радикальні зміни у ставленні до однолітків, раптова зміна соціальних ролей учня, відчуття дорослості, прагнення повністю приховати тіло одягом.

Підлітковий вік, старший шкільний. Погіршення самопочуття дитини, бажання вчинити самогубство, зниження рівня самооцінки підлітка, потяг до алкоголю, тютюнова залежність, поява бажання спробувати психоактивні речовини, втечі з дому, безладні статеві стосунки, прояви психічних розладів.

Тож для кращого розуміння такого соціального явища, як домашнє насильство, вкрай важливо володіти знаннями стосовно криз особистості, яка чинить протиправні дії, або навіть усієї родини, адже вони можуть бути рушійним фактором впливу на зміну поведінки особисті кривдника. Зазвичай сімейні кризи є більш впливовими, бо відгукуються не лише на одному члені родини, а й зачіпають кожного, саме від спроможності побороти вплив кризової ситуації і залежить прояв насильства у родині. Характерним для людини у кризовому стані є неможливість самореалізації як у стінах власної сім'ї, так і за її межами, відчуття загрози особистому життю та здоров'ю, порушення прав та свобод людини.

У книзі «Насильство. Булінг» автори І. Дорожко, О. Малихіна та Л. Туріщева [10] зазначають, що на прояви насильства впливають й деякі особливості дитини:

- розлади поведінки, пасивність, гіперактивність;
- діти, які були небажані у родині;
- діти, народжені раніше терміну;
- наявність вроджених або набутих фізичних вад;
- психічні розлади;
- ті, які стали тягарем для матері у період вагітності;
- народжені після втрати попередньої дитини;
- зовнішність яких відрізняється від загальноприйнятої, та є такою, що не сприймається батьками;
- особисті звички, які дратують батьків;
- діти, які часто хворіють;
- низький рівень соціальної комунікації.

У своїй роботі Г. Єфремова [17] наводить наступні фактори неблагополуччя сім'ї:

- сімейні труднощі – події або ситуації, які можуть змінити родинний устрій: кардинальні зміни направленості сімейних цінностей, які мають неабияке значення для родини, що може похитнути існуючий фон родинних відносин;
- сімейна криза – визначається у неспроможності родини подолати сторонній вплив та відновити нормальний баланс сімейних взаємовідносин. Родина знаходиться у постійному стресовому стані, що впливає на структурні зміни сімейних постулатів та значно змінює характерну поведінку;
- сімейні стресори мають класифікацію відповідно до тривалості дії та сили впливу на родину: тривала подія, що вносить зміни у майбутньому русі родини – життєва подія (переїзд, зникнення або поява члена родини); травми нанесені впливом таких подій як

нещасний випадок, катастрофа; випадок, який характерний недовготривалим, але сильним впливом на родину – смерть, війна, несплановане розлучення; труднощі (має накопичувальний характер впливу зовнішнього середовища), які за своїм впливом на родину вносять більш суттєві сімейні трансформації (погані умови проживання, систематична нестача матеріального забезпечення родини); тривале напруження у виконанні соціальних ролей (накопичення впливу конфліктів на фоні неспроможності виконати соціальну роль).

Вищенаведені фактори впливають на формування кризи сім'ї та кризи членів родини. Зменшення або повне припинення впливу цих факторів тиску дозволить у подальшому мінімізувати прояви насильства у сім'ї.

Для батьків, які схильні до вчинення насильства стосовно дитини, характерні певні ознаки:

- низький рівень перенесення стресових ситуацій;
- імпульсивні прояви;
- агресивна поведінка стосовно дитини, або оточуючих людей;
- бажання домінувати над іншими;
- замкненість;
- знижений рівень емпатійності;
- завищені вимоги до дитини;
- несформованість комунікативних навичок, бажання визначити свою правоту через використання сили;
- відсутність навичок допомоги іншим та вміння приймати допомогу;
- психологічні відхилення;
- схильність до суїциду;
- адиктивна поведінка;
- ускладнення під час пологів;
- батьки не вміють розпізнавати поведінкові реакції дитини;

- відчуття невпевненості у своїх виховних навичках;
- нездатність протистояти труднощам [10].

На прояв насильства у сім'ї впливають наступні фактори:

1) педагогічні:

- відсутність належного батьківського виховання;
- виховання у повній вседозволеності або навпаки тотальний контроль дій дитини;

- відсутність культури поведінки членів родини (моральної, етичної, правової, трудової, національної, економічної);

2) економічні:

- відсутність матеріального забезпечення родини;
- несприятливі житлово-побутові умови;
- безробіття одного з членів родини або усієї родини;
- недостатній рівень можливостей для працевлаштування;
- економічна залежність;

3) соціальні:

- несприятливі соціальні умови для розвитку підростаючого покоління;
- політичні конфлікти;
- зображення насильства у засобах масової інформації як нормальної, прийнятної моделі поведінки та позитивного шляху врегулювання конфліктів;

- прояви насильства в оточенні сім'ї;

4) психологічні:

- психологічна залежність від інших членів сімейної групи;
- стереотипне ставлення до проявів насильства;
- придумування потреб і мотивів необхідності насильства

5) політичні:

- визнання пріоритетним у політиці – розподіл влади, а гендерна дискримінація та проблеми сім'ї відходять на другий план;

- відношення до домашнього насильства як до проблеми внутрішньо-сімейної;
- увага держави направлена на вирішення проблем окремого члена родини, а не сімейних проблем в цілому;
- б) соціально-педагогічні:
 - зменшення важливості сімейних цінностей у суспільстві;
 - відсутність позитивної моделі родинного життя та сімейних відносин;
 - недостатній рівень культури виховання дитини, що опирається на її права, уміння та цінності;
 - відсутність належного ставлення до батьківства, усвідомлення його важливості та необхідності правильного виховання дитини;
- 7) соціально-медичні:
 - домінування проявів девіантної поведінки батьків;
 - несформованість репродуктивної культури;
- 8) фізіологічні:
 - хвороби нервової системи;
 - соматичні захворювання;
 - гормональні порушення в організмі;
 - зміна швидкості реакцій організму;
 - погіршення швидкості обміну речовин [17].

Автором Л. Громико [8] визначені основні прояви поведінки, що дозволяють розпізнати жорстоке ставлення по відношенню до дитини батьків або осіб, що їх замінюють:

- батьки відмовляються з'ясувати обставини, що призвели до травматизму дитини, дають неправдиві, розбіжні пояснення ситуації;
- батьки часто перебільшують або применшують важкість травм, які зазнала дитина;

- явно виражені агресивність, збудження, неадекватність та інші прояви патологічних рис, наявні ознаки психічних розладів, що впливають на реакції по відношенню до дитини;
- наявність думок стосовно того, що у травмах наявних у їх дитини винна сама дитина: впала, перечепилася, була неуважна тощо;
- за допомогою до медичного закладу звертаються несвоєчасно, або не звертаються взагалі, допомоги просять рідні, близькі, сусіди, волонтери, інші небайдужі люди;
- здоров'я дитини не вважається головною цінністю для батьків, особистий розвиток та благополуччя є пріоритетним;
- майбутнє дитини не викликає цікавості у батьків;
- виправдання своїх жорстоких проявів по відношенню до дитини батьки вбачають у тому, що в дитинстві вони отримували покарання у вигляді стусанів, лайок;
- байдуже ставлення до дитини, емоційна холодність.

Аналіз теорій походження явища насильства дає змогу зрозуміти природу протиправних дій та механізм поєднання біологічного, психологічного та соціального у свідомості людини. Отже, для повного розуміння феномену домашнього насильства недостатньо знати визначення поняття «насильства», важливим також є вміння визначити риси, притаманні людині-кривднику та дитині-жертві насильства; враховувати та попереджати життєві обставини та фактори, що можуть призвести до факту насильства.

1.2 Проблема домашнього насильства в Україні

В Україні будь-які прояви насильства стосовно дитини на законодавчому рівні суворо заборонені та караються кримінальною відповідальністю. Незважаючи на це, проблема домашнього насильства й досі займає передові позиції серед усіх злочинних проявів. Так,

зазначається, що 80% усіх злочинів скоюють саме у стінах власної домівки та найближчі люди [17, с. 22]. Близько 30-40% є проявами домашнього насильства стосовно дитини, скоєних людьми, від яких дитина повинна отримувати любов, поряд з якими повинна відчувати себе в безпеці, а натомість страждає від побоїв та інших форм насильства [60, с. 185].

Автор Т. Каткова зазначає, «що:

- насильство в тій чи іншій формі скоюється у кожній четвертій українській родині;
- щорічно близько 2 млн дітей у віці до 14 років потерпають від побиття батьками;
- для 10% цих дітей результатом стає смерть, а для 2 тис. – самогубство;
- понад 50 тис. дітей протягом року йдуть із дому, рятуючись від власних батьків, а 25 тис. неповнолітніх перебувають у розшуку.

У 55 % випадків, коли чоловіки б'ють своїх партнерок, вони також ображають і своїх дітей, тому діти втікають на вулицю» [24, с. 41].

В оцінці рівня розвитку держави важливої уваги заслуговує аспект забезпечення прав та свобод кожного її громадянина, реалізації правових норм у суспільстві. Тому на органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадські організації покладена велика відповідальність стосовно забезпечення рівних прав і свобод кожної людини. «Не може бути винятком такий аспект, як домашнє насильство, адже згідно з Конституцією України, кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [51, с. 11].

Нажаль, людина не завжди відчуває захист свої прав та свобод зі сторони держави. Але саме за підтримки держави створюються умови

для належного виконання сім'єю своїх функцій, таких як: виховна, репродуктивна, захисна, економічна, побутова, дозвілєва, соціальна.

Різні прояви домашнього насильства були присутні завжди, проте, нажаль, до 2019-го року такі прояви жорстокого поводження стосовно дитини та інших членів родини вважались адміністративним порушенням. Це свідчить про те, що за порушення прав та свобод людини, можна було отримати лише штраф або виконання громадських робіт. Саме після введення у дію Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [40] стосовно людей, які вчинили різні форми насильства впроваджено кримінальну відповідальність.

Відповідно до статті 91-1 Кримінального кодексу України стосовно особи, яка вчинила протиправні дії у вигляді різних форм домашнього насильства, застосовують обмежувальні заходи. До таких відносять:

- «заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми» [30].

До соціально-негативних чинників, що притаманні сучасному українському суспільству та таких, що впливають на рівень проявів явища насильства у сім'ї, можна віднести наступні:

- загострення проблеми безробіття у країні через неспроможність держави забезпечити суспільство робочими місцями;
- погіршення соціального статусу населення, що призводить до неможливості родини забезпечувати належний рівень для процвітання та розвитку сім'ї;
- пропаганда жорстокості зі сторони провідних медіа джерел, що спонукає населення до сприйняття протиправної, деструктивної поведінки як позитивної моделі існування як для усієї громадськості, так і для окремої малої соціальної групи;
- залежне існування членів родини один від одного: зазвичай у подружжі жінка залежить від статків та заробітку чоловіка. Така залежність передається й до дитини, адже мати не в змозі за потреби самостійно забезпечувати належний рівень для розвитку особистості дитини;
- збільшення кількості сімей, члени якої страждають від алкоголізму або вживають наркотики та не мають можливості самостійно подолати жахливу звичку;
- зменшення рівня довіри до шлюбу, створюючи нову сім'ю чоловік та жінка не мають бажання офіційно укласти шлюб. Поширення тенденції розлучень у країні;
- кожна сім'я піклується лише про власне благополуччя, не зважаючи на те, що суспільство формується з малої соціальної групи. Проблеми однієї сім'ї мають чималий вплив на громаду;
- у країні відсутній ефективний механізм допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах [61].

Думка Г. Єфремової [17] полягає у тому, що на прояви домашнього насильства впливають культурні та соціальні умови, у яких розвиваються родинні цінності, моральні та етичні норми. По-перше, зазначимо, що українському суспільству притаманне терпиме ставлення

до фізичних побоїв як до прийнятної форми покарань. Саме така оманлива думка й провокує відчуття безкарності людини-кривдника.

По-друге, порушення законного права кожної людини на недоторканість особистого життя, яке зазначене у статті 3 Конституції України [28], частіше за все призводить до негативних наслідків. Адже гальмує діяльність правоохоронних органів на своєчасне втручання через неможливість встановлення акту насильницьких дій. Державою не забезпечується необхідний рівень профілактичної роботи, який дозволив би збільшити поінформованості серед населення стосовно феномену домашнього насильства.

Третьою умовою, яка впливає на розвиток насильства стосовно дитини є невизнання суспільством насильства у родині як соціально-загрозливого явища. Умова чотири – низький рівень знань населення стосовно своїх прав та обов'язків зазначених у нормативно-правових документах, які регламентують діяльність держави.

Останньою, але не найменшою за значенням соціальною умовою, що провокує поширення насильства у родині, нами було визначено слабку нормативно-правову базу з питань попередження та протидії насильству.

Карантинні обмеження стали викликом для багатьох українських сімей. За перше півріччя 2020 року збільшилась кількість звернень на телефон довіри про вчинення домашнього насильства, що може свідчити не тільки про приріст рівня злочинних проявів, а й про збільшення довіри громадян до держави та до системи нормативного регулювання. Так, за словами заступника міністра з внутрішніх справ України К. Павличенко, у провідних месенджерах нашої країни запрацювали чат-боти, що забезпечують людей, які звертаються по допомогу, усією необхідною інформацією про те до яких служб може звернутися постраждала особа. Катерина Павличенко зазначила, що Міністерство внутрішніх справ України спрямувало свою діяльність на розвиток та

впровадження інформаційної компанії, «щоб сформувати в суспільстві нульову терпимість і нульову толерантність до будь-яких проявів насильства, зокрема до домашнього» [31].

Правовою основою у питаннях захисту прав дитини, а отже й попередження та протидію проявам насильства можна визначити ратифіковану у лютому 1991 року Постановою Верховної Ради України – Конвенцію про права дитини [27]. У статті 3 вищенаведеної Конвенції зазначено, що держави-учасники повинні забезпечити гідні умови для захисту прав та свобод дитини задля її благополуччя. Домашнє насильство нерідко призводить до летальних випадків у разі проявів будь-якої форми насильства, що в свою чергу порушує законне право кожної дитини на життя описане у статті 6 Конвенції про права дитини. Відповідно до статті 19 Конвенції про права дитини, держава повинна вживати всіх заходів направлених на захист дитини від усіх форм психічного та фізичного насильства, виключати жорстоке поводження зі сторони батьків або осіб, які їх замінюють.

З метою підтримки та захисту прав та свобод підростаючого покоління створюються відповідні програми, що допомагають у проведенні заходів з попередження насильства щодо дитини в Україні. Розробляються протоколи реагування на вчинення насильницьких діянь (лікування, захист, виявлення, вжиття необхідних заходів) та для порушення кримінальної справи у випадку вчинення насильства у родині.

Найголовнішим документом, який регулює діяльність громадян України є Конституція України [28]. Саме у статті 52 Конституції України зазначено, що незалежно від того чи діти народжені у шлюбі чи поза ним вони є рівними у своїх правах, отже незважаючи на походження дитини держава має гарантувати забезпечення та захист прав та свобод дитини. Також у статті 52 визначено, що будь-які прояви насильства стосовно дитини переслідуються законом.

Наступним правовим документом, який направлений на захист свобод та інтересів дітей є: «Європейська конвенція про здійснення прав дітей» [12]. У Конвенції зазначається, що держави-учасники повинні підтримувати інтереси дітей та їх права.

Дуже часто аби врятуватися від фізичного, психологічного, економічного та сексуального насильства зі сторони батьків або осіб, що їх замінюють, діти змушені покидати стіни рідної домівки. Проте за межами деструктивної атмосфери сім'ї дитина не завжди може відчувати себе у безпеці. Нерідко, втікаючи з дому, дитина стає жертвою викрадення та подальшої торгівлі дітьми, тож важливо розуміти механізм взаємодії органів виконавчої влади у процесі вирішення питання стосовно повернення дитини з-за кордону. Зазначений механізм описаний у Постанові Кабінету Міністрів України «Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей» [38].

У статті 150 Сімейного кодексу України висвітленні положення стосовного того які обов'язки покладені на батьків у питанні забезпечення найкращого рівня для всебічного розвитку дитини. Основними обов'язками, що закріплюють право дитини на здорове, повноцінне життя, можна визначити такі:

- обов'язок мати та батька, або осіб, що їх замінюють, полягає у турботі стосовно фізичного, емоційного, психічного здоров'я їх дитини;
- батьки зобов'язані проявляти повагу до дитини;
- забороняються будь-які покарання (фізичні, психологічні, емоційні та ін.) стосовно дитини;
- заборонені будь-які види експлуатації дитини [45].

«Відповідно до норм сімейного законодавства сама дитина, у разі порушення її прав та інтересів, може звернутися за їхнім захистом до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та громадських організацій, а у разі досягнення чотирнадцятиліття – безпосередньо до суду» – зазначає у своїй статті О.І. Бутенко [3, с. 20].

У статтях 115, 117, 121, 122, 127, 135, 136, 148, 150, 150-1, 166, 126, 126-1 Кримінального кодексу України [30] визначено види злочинної діяльності, що пов'язані з жорстоким поведінням стосовно дитини:

- умисне вбивство;
- убивство новонародженої дитини матір'ю;
- доведення до самогубства;
- умисні тілесні ушкодження;
- катування;
- залишення дитини у небезпеці;
- ненадання допомоги дитині;
- підміна дитини;
- експлуатація дитини;
- примус до жебракування;
- невиконання батьківського обов'язку;
- побої та мордування;
- домашнє насильство.

Згідно зі змінами до статті 126, внесених Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», вчинення домашнього насильства карається:

- обмеженням волі строком до 5 років;
- позбавленням волі до 2 років;
- громадськими роботами – 100-240 годин;
- на строк до 6 місяців – арешт [39].

Таким чином, проблема насильства у сім'ї нажаль залишається важким тягарем для українського суспільства, але тісна співпраця органів влади, які керуються у своїй діяльності нормативно правовими документами щодо протидії насильству, та прийняття відповідальності кожного члена спільноти за будь-які прояви форм насильства допоможе у боротьбі із соціальною проблемою – домашнім насильством. Адже лише спільні зусилля та робота направлена на результат може внести разючі зміни у свідомості цілого покоління.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

2.1 Функції та завдання соціального педагога на сучасному етапі розвитку освіти

Освіта в Україні, як і інші сфери суспільного життя, у своєму розвитку не стоїть на місці. З плином часу на фахівця у сфері соціальної педагогіки покладається дедалі більша відповідальність за життя та благополуччя населення. Практика соціального педагога школи направлена на тісну взаємодію із батьками, учнями, вчителями. Для реалізації різних напрямів своєї праці фахівцю необхідно виконувати певні завдання, спираючись на функції соціально-педагогічної діяльності.

Як зазначає у своїй роботі І. Богданова, соціальний педагог – це «спеціаліст, зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує взаємодію освітніх і позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення у соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку» [2, с. 194-195].

Для освітньої сфери, на нашу думку, найкраще підходить визначення подане в «Універсальному довіднику соціального педагога» авторами В. Щорс та А. Полударова, які визначають, що соціальний педагог це «спеціаліст, діяльність, якого спрямована на роботу з дітьми, підлітками, молоддю, дорослими, забезпечення їх соціалізації, адаптації до вимог соціального середовища, створення умов і координація взаємодії освітніх та позашкільних установ, сім'ї та представників державних, громадських установ, захист вразливих верств населення,

всебічний розвиток суб'єктів соціально-педагогічної діяльності» [57, с. 5].

Також Т. Веретенко проголошує, що «соціальний педагог – це особа, фах якої – соціально-педагогічна робота й освітньо-виховна діяльність. Як спеціаліст він організовує взаємодію освітніх та поза навчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя дітей та молоді в мікросоціумі, їхнього всебічного розвитку» [49, с. 249].

Для кращого розуміння специфіки роботи соціального педагога, необхідно визначити які завдання та функції він повинен виконувати у своїй діяльності. У «Словнику української мови» визначено, що функція це «Робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось» [47, с. 653]. Так, І. Богданова дає визначення функціям соціально-педагогічної діяльності, зазначаючи, що це «основні напрями роботи соціального педагога, в яких конкретизується її зміст» [2, с. 198]. Автор наводить такі функції: комунікативну, організаторську, прогностичну, діагностичну, охоронно-захисну, попереджувально-профілактичну, соціально-терапевтичну та корекційно-реабілітаційну [2], Кожній з наведених науковцем функцій притаманні певні особливості.

Комунікативна функція – характеризується як допоміжна у налагодженні взаємовідносин між соціальним педагогом та дітьми, дітьми та державними установами, між волонтерами та соціальною спільнотою, що допомагає у встановленні партнерської взаємодії та подальшому вирішенні проблемних питань, що потребують стороннього втручання. Задля ефективного виконання зазначеної функції, соціальний педагог має мати певні знання та уміння особливостей спілкування у конфліктних ситуаціях, психології людини, характеристики різних видів спілкування (групове, індивідуальне, міжгрупове), структури спілкування з різними верствами населення, морально-етичних основ

спілкування, добору необхідних засобів впливу на особистість у процесі спілкування, для виконання функції медіатора.

Організаторська функція – полягає у вмінні соціального педагога планувати свою діяльність, визначати необхідні для подальшої роботи методи та технології, влучно розподіляти процеси роботи, координувати взаємодію із волонтерами, спеціалістами державних та недержавних установ. Зазначено, що для реалізації організаторської функції соціальний педагог повинен володіти наступним набором знань та умінь. Бути теоретично підготовленим з питань організаторської роботи, володіти основними прийомами фахівця-менеджера, розуміти найважливіші особливості контролю та регулювання соціально-педагогічної праці. Уміння, якими повинен володіти соціальний педагог: належно координувати виконання доручень іншими особами, розподіляти завдання роботи відповідно етапам діяльності, оцінювати навички учасників процесу роботи та обирати посилене доручення [2].

Прогностична функція – ґрунтується на здатності соціального педагога прогнозувати результати своєї роботи. Це допомагає у правильному підборі технологій, методів для ефективної реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності. Виконуючи прогностичну функцію, соціальний педагог використовує набуті знання та вміння стосовно особливостей прогностичної роботи, принципів, напрямів, видів прогнозування, оцінювання змістовної частини прогностичної діяльності, розуміння того, що використання певних моделей роботи призведе до запланованих результатів, врахування особливостей роботи з різними віковими групами та механізмами впливу на них, що діє на прогноз відповідно до результатів роботи [2].

Діагностична функція – направлена на збір та аналіз даних стосовно характеристики соціальної групи, з якою взаємодіє соціальний педагог, її специфічних ознак та якостей. Необхідні знання та вміння що у своїй роботі використовує фахівець: володіння знаннями відносно

технологій та методик діагностування, підбір потрібних діагностичних форм роботи відповідно до об'єкта діагностичної діяльності, вміння коректно добирати інструментарій у роботі з клієнтом, опираючись на його вікові особливості, уміння аналізувати та систематизувати дані отримані у ході роботи з особою та використовувати отримані висновки у подальшій діяльності.

Охоронно-захисна функція – спрямована на представлення законних інтересів клієнта задля дотримання прав та свобод передбачених нормативно-правовими документами України, для налагодження та вдосконалення умов орієнтованих на всебічний розвиток дитини. Знання та уміння, що допомагають у вдалому виконанні наведеної функції: вміти своєчасно реагувати на жорстоке поводження відносно дитини, знати особливості взаємодії соціального педагога та органів виконавчої влади з питань захисту законних прав неповнолітнього, володіти знаннями про обов'язки, які покладені на батьків, вчителів, стосовно захисту інтересів особи, що не досягла вісімнадцяти років, вміти забезпечувати умови, в яких особа-клієнт буде відчувати віру у майбутнє та можливість подолати складні життєві обставини, володіти знаннями стосовно технологій та методів інформаційної роботи з різними соціальними спільнотами для ознайомлення з їх правами та обов'язками, що зазначені у нормативно-правових документах [2].

Попереджувально-профілактична функція – полягає у діяльності направленій на зменшення впливів маргінальних груп на дитину та громадськість в цілому, створенні умов для позитивного всебічного розвитку підростаючого покоління та успішної соціальної адаптації. Спрямовуючи свою діяльність на реалізацію вищезазначеної функції, соціальний педагог повинен знати причини та наслідки деструктивних проявів особистості, таких як адиктивна та девіантна поведінка, володіти навичками впливу на групу для зміни напрямку життєвих

цінностей до здорового способу життя, володіти вміннями роботи з колективами, групами, індивідуально з кожним клієнтом, використовуючи різні форми соціально-педагогічної роботи, організовувати соціально-педагогічний вплив на молодь задля профілактики негативних проявів.

Соціально-терапевтична функція – характеризує здатність соціального педагога своєчасно та оперативно реагувати на проблеми клієнта, змінюючи його ставлення до ситуації шляхом направлення вектору його думок у позитивне русло. У процесі реалізації соціально-терапевтичної функції фахівець соціальної педагогіки оперує наступними знаннями та вміннями щодо вимог до проведення терапевтичного втручання, форм впровадження терапії, прав та обов'язків, які покладені на відповідальну особу, особливостей впливу на клієнта відповідно до його вікових характеристик, застосовування групових, індивідуальних форм соціально-терапевтичної роботи, ґрунтуючись на рівні складності наявної проблеми.

Корекційно-реабілітаційна функція – має на меті створення умов для залучення до суспільного життя дітей з певними функціональними обмеженнями, зміна ставлення оточуючих до особливостей такої дитини. Використання наявних знань та умінь допоможе соціальному педагогу у кращому виконанні зазначеної функції, а саме: вміння проводити корекційно-реабілітаційну роботу з дітьми, молоддю, сім'ями та іншими соціальними спільнотами, володіння теоретичними знаннями з питань реабілітаційної роботи, вміння координувати роботу усіх фахівців, задіяних у співпраці з клієнтом, знання стосовно етапів корекційно-реабілітаційної роботи, вміння проведення адаптаційної системи заходів [2].

Т. Алексеєнко визначає, що «функції соціального педагога – передбачені кваліфікаційною характеристикою обов'язки та призначення фахівця» [49, с. 320]. Наведене визначення обґрунтовує

класифікацію автора щодо функцій соціально-педагогічної діяльності. До них відносять:

- функція менеджменту – контроль за етапами проведення соціально-педагогічної роботи, організація управління процесами діяльності, планування шляхів досягнення поставленої мети;
- комунікативна функція – допомога у словесному описі дитиною власних потреб та проблем, покращенні навичок спілкування з однолітками, соціальним педагогом виконується роль медіатора;
- методична функція – організація роботи спрямованої на розвиток професійної компетентності працівників соціальної сфери, шляхом розробки новітніх методичних посібників та рекомендацій, що в подальшому будуть використовуватися у повсякденній діяльності соціального педагога;
- організаційна функція – створення умов для ефективної взаємодії клієнтів та волонтерів, робота яких направлена на спільне вирішення проблеми, що виникла;
- функція посередницька – ґрунтується на можливості соціального педагога встановлювати контакти з громадськими інститутами у процесі вирішення проблеми особи-клієнта, допомога у налагодженні взаємодії зі спеціалістами задля правової допомоги дитині;
- науково-дослідницька – визначення шляхів позитивного процесу соціалізації дитини, теоретичне обґрунтування умов необхідних для всебічного розвитку неповнолітнього, вивчення проблем, що притаманні сучасному суспільству та шляхів їх подолання;
- профілактична функція – проведення профілактичної роботи серед усіх учасників освітнього процесу в школі, сім'ї, що має на меті зменшити поширення негативних проявів серед однолітків та людей різних вікових категорій, ознайомлення з причинами та наслідками соціальних хвороб, ознайомлення різних верств населення з морально-

етичними нормами суспільства, надання інформаційних послуг за допомогою використання «Телефону довіри»;

- прогностична функція – проведення роботи спрямованої на прогнозування шляхів розвитку соціальної ситуації, яка притаманна для конкретної громади;

- корекційно-реабілітаційна функція – пошук шляхів виходу сім'ї, клієнта зі складної життєвої ситуації, підтримка соціальним педагогом сімей незалежно від причин, які спровокували неможливість родини самостійно подолати проблему, або покращити умови власного існування;

- охоронно-захисна функція – захист прав та свобод відповідно зазначених у Конституції України, захист законних інтересів дитини, допомога у представництві інтересів неповнолітнього у суді, робота з сім'ями, де наявне жорстоке ставлення до дитини, наявні ознаки психологічного, сексуального, фізичного, економічного насильства над неповнолітнім;

- діагностично-прогностична – полягає у виявленні потенційних можливостей дитини, вивченні умов, у яких виховується дитина, встановленні соціального положення неповнолітнього [49].

Разом з тим, Ю. Мельник, С. Шаргородська, Є. Серкіс [44] наголошують на тому, що для професії соціального педагога притаманні наступні функції:

- корекційна;
- психотерапевтична;
- організаційно-комунікативна;
- аналітико-діагностична;
- реабілітаційна;
- прогностична;
- координаційно-організаційна;
- соціально-педагогічної підтримки;

- охоронно-захисна;
- соціально-профілактична.

Зміст корекційної функції за словами авторів полягає у проведенні роботи направленої на мінімізацію негативних поведінкових проявів особистості та заміну їх на позитивно направлену поведінку; у здійсненні контролю за якістю впливів на дитину зі сторони оточуючого середовища; у зміні ставлення школяра самого до себе, ставлення до нього зі сторони ровесників та старшого покоління.

Виконання психотерапевтичної функції дозволяє соціальному педагогу проявляти стурбованість щодо переживань, почуттів дитини, допомагає створити комфортні умови для збереження душевної рівноваги особистості; організовувати свою роботу так, щоб його дії викликали довіру у дитини чи дорослого, з якими він взаємодіє; спрямовувати свою діяльність на покращення психологічного клімату, у якому розвивається особистість, задля виведення його із депресії, пригніченого настрою, створювати умови для позитивного розв'язання конфліктної ситуації, що могла виникнути між учасниками міжособистісної комунікації; організовувати свою роботу так, щоб його дії викликали довіру у дитини чи дорослого, з якими він взаємодіє [44].

Наступною охарактеризуємо організаційно-комунікативну функцію, у назві самої функції й розкривається її основний зміст, який полягає у вмінні соціального педагога організувати взаємодію між клієнтом та іншими суб'єктами, які залучаються для допомоги соціальному педагогу у вирішенні складних життєвих ситуацій особи, яка звернулася по допомогу; залучати до плідної співпраці усіх членів суспільства задля гармонійного розвитку підростаючого покоління; використовувати різні форми групової роботи соціального педагога та населення, створюючи умови для соціалізації дитини; будувати міжособистісні відносини всіх соціальних груп (дітей, батьків, однолітків та ін.) на основі взаєморозуміння та довіри; будувати роботу

з дітьми на принципах довіри та бажанні самої дитини стати активним учасником боротьби з проблемою.

Виконуючи аналітико-діагностичну функцію, соціальний педагог створює підґрунтя для своєї подальшої практичної діяльності, адже реалізуючи вищезазначену функцію, фахівець оцінює вплив соціальних чинників на дитину, молодь, інші категорії клієнтів в процесі їхньої життєдіяльності, визначає соціальний статус особистості, можливості впливу соціальної сфери на особистість. окреслює проблеми соціального характеру, у процесі аналізу життя клієнта: його діяльності, навчання, міжособистісного спілкування тощо; вивчає особливості дитини, слабкі та сильні сторони її індивідуальності; оцінює емоційні та інтелектуальні здібності дітей, з'ясовує ступінь їх розвитку; проводить роботу з діагностики творчих здібностей учнівської молоді, що допомагає педагогам знайти різнобічно обдарованих дітей; аналізує дитину в безпосередній ситуації її життєдіяльності, встановлює причини девіантної поведінки особистості, на які могли вплинути негаразди в її родині, досліджує їх походження [44].

Не менш важливою значиться функція реабілітаційна. Втілюючи у свою практичну діяльність наведену функцію, соціальний педагог здійснює роботу направлену на допомогу особам, які повернулись з місць позбавлення волі; потребують допомоги, адже не в змозі забезпечувати себе самостійно; дітям-сиротам, що проживали у дитячих будинках та школах-інтернатах; проводить роботу з подолання впливу психоактивних речовин на свідомість людини; організовує заходи з покращення умов життя клієнта (економічних, соціальних, побутових).

Прогностична функція включає в себе: розробку планів подальшої співпраці з клієнтом на основі вже отриманих результатів проведеної роботи шляхом зіставлення цих результатів з поставленими раніше завданнями; використання у своїй діяльності методів аналізу та спостереження, для розробки заходів майбутньої роботи, які повинні

допомогти у реалізації мети, направленої на подолання проблем особи, покращення вже існуючого соціального положення людини; оцінку перспектив розвитку дитини за умов позитивного виховного впливу.

С. Шаргородська, Ю. Мельник, Є. Серкіс визначають, що координаційно-організаційна функція полягає у тому, що соціальний педагог: координує спільну роботу всіх соціальних груп; організовує виховання учнів, спираючись на психологічні та педагогічні вимоги; приймає участь в організації дозвілля учнівської молоді, спрямовуючи його на виконання соціально необхідної діяльності; будує процес взаємодії педагогічного колективу та дітей таким чином, щоб останні відчували себе на рівні з координаторами спільної роботи; виступає менеджером для учасників процесу соціального виховання; співпрацює з усіма суб'єктами, які надають соціально-правову підтримку [44].

Великої уваги заслуговує зміст функції соціально-педагогічної підтримки, оскільки описує роботу педагога соціальної сфери з дітьми та молоддю, Визначається, що проводячи підтримку школяра соціальний педагог: організовує роботу з покращення самоідентифікації дитини, забезпечує сприятливий фон для реалізації соціально-педагогічної діяльності; застосовує методики налагодження взаємодовірливих відносин.

Налагодження взаємодії з представниками різних сфер суспільного життя (медичної, правової, соціальної, освітньої); створення умов, що сприяють належному виконанню законних прав та свобод громадян, відбувається в процесі реалізації соціальним педагогом охоронно-захисної функції.

Соціально-профілактична функція спрямована на: соціально-педагогічну роботу з протидії негативним проявам серед різних вікових груп; формування плану заходів для попередження проявів антисоціальної поведінки шляхом проведення інформаційної просвіти з питань захисту прав та інтересів дитини та її родини.

Відповідно до посадових обов'язків І. Богданова визначає наступні завдання, що у свої діяльності повинен виконувати соціальний педагог:

- створювати умови для розвитку здорової, повноцінної, щасливої особистості;
- вивчати умови, в яких розвивається особистість;
- проводити реабілітаційну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами;
- впроваджувати свою допомогу вчасно, для швидкого вирішення проблеми;
- використовувати технологію соціального супроводу клієнтів;
- визначати спектр інтересів дитини;
- проводити роботу направлену на розв'язання проблемних ситуацій, допомагати у вирішенні міжособистісних конфліктів;
- досліджувати особливості кожної дитини (психічні, фізичні, комунікативні);
- організовувати профілактичну роботу, з питань подолання антисоціальних проявів;
- застосовувати набуті знання, уміння та навички у роботі з різними територіальними спільнотами;
- виконувати роль організатора у взаємодії клієнта та інших соціальних структур [2].

У роботі Н. Гівчук та Н. Дідик описуються такі завдання, що їх виконує у свої діяльності соціальний педагог:

- проводить профілактичні заходи з метою попередження виникнення соціально деструктивних проявів молоді;
- забезпечує умови для розвитку вже наявних умінь дитини;
- проводить роботу щодо соціального супроводу дітей позбавлених батьківського піклування;
- мінімізує стресори, що провокують розвиток конфліктних ситуацій у шкільному середовищі;

- здійснює проведення роботи з учасниками освітнього процесу за місцем їх проживання;
- сприяє використанню сім'єю власних, наявних ресурсів у подоланні складної життєвої обставини;
- аналізує особливості дитини з точки зору її психолого-педагогічних якостей [5].

Завдання, які виконує у своїй роботі соціальний педагог закладу освіти, також зазначені у нормативно-правових документах системи МОН, а саме у «Положенні про психологічну службу у системі освіти України», згідно якого (п. 16) «Соціальний педагог закладу та/або установи освіти здійснює:

- соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах;
- просвітницьку та профілактичну роботу серед учасників освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо;
- вивчення та аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, мікроколективу (класу чи групи), шкільного, студентського колективу в цілому, молодіжних і дитячих громадських організацій» [41].

Для ефективного виконання своїх завдань згідно п. 17 Положення «соціальний педагог закладу та/або установи освіти бере участь у:

- роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консилиумів, семінарів і засідань методичних об'єднань;
- плануванні і реалізації завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі;
- наданні допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги чи

мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалим від насильства та військових конфліктів» [41].

Також Положенням визнаються функціональні обов'язки соціального педагога закладу та/або установи освіти щодо сприяння:

«- взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам (законним представникам);

- захисту прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, представляє їхні інтереси у правоохоронних і судових органах тощо;

- формуванню у здобувачів освіти відповідальної поведінки, культури здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я;

- попередженню конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу, запобіганню та протидії домашньому насильству» [41].

Якщо конкретизувати напрями роботи соціального педагога школи з попередження домашнього насильства щодо дитини, то можна виділити наступні види діяльності:

- участь у створенні умов для соціалізації дитини-школяра;
- профілактична робота з питань протидії проявам насильства у сім'ї;
- сприяння захисту законних прав та свобод дитини згідно чинному законодавству та в межах функціональних обов'язків;
- здійснення оперативного втручання у випадку загрози життю та здоров'ю дитини;
- участь у роботі з дітьми та їх сім'ями у випадках, коли ті опинились у складних життєвих обставинах;

- участь у супроводі дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах;
- участь у спільній діяльності педагогічного колективу школи з реагування та протидії насильству;
- сприяння мирному врегулюванню конфліктних ситуацій як у шкільному, так і в сімейному середовищі;
- участь у налагодженні партнерських відносин із державними, недержавними установами, волонтерами з метою попередження та запобігання проявів насильства в родині.

Таким чином, нами було досліджено різні погляди науковців на питання функцій, які виконує у професійній діяльності соціальний педагог закладу освіти, та завдання, реалізація яких дозволяє вирішити проблему дитини. Аналіз функцій та завдань соціального педагога дає підґрунтя для розгляду форм соціально-педагогічної роботи, використання яких дозволяє фахівцю якісно виконувати покладені на нього завдання.

2.2 Форми роботи соціального педагога з попередження домашнього насильства

Одним з головних завдань соціально-педагогічної діяльності можна визначити захист дитини від проявів жорстокості по відношенню до неї. Саме тому робота соціального педагога повинна, зокрема, бути направлена на попередження та протидію проявам насильства у родинному колі. На основі попереднього підрозділу можна визначити, що для виконання зазначеного завдання фахівцем соціальної сфери реалізуються такі функції: охоронно-захисна, соціально-профілактична, діагностична та попереджувально-профілактична.

Ми погоджуємося з думкою Н. Заверико про те, що форми роботи соціального педагога – це «варіанти організації взаємодії соціального

педагога з клієнтами, спрямовані на створення умов для позитивної активності дітей і молоді, вирішення відповідних завдань соціалізації, надання допомоги та підтримки» [49, с. 319]

Для форм соціально-педагогічної діяльності характерні певні ознаки:

- структурність, що полягає у відповідності обраних форм роботи вимогам щодо етапності їх проведення;
- функціональність, що характеризується вдалістю обраної форми роботи для втілення поставленої мети;
- інтегративність, яка визначається як здатність впроваджувати нові форми роботи, використовуючи результати попередньої.

Усі форми роботи соціального педагога, можна поділити на групи за визначеними рисами. Так, враховуючи кількість членів соціально-педагогічної роботи, розрізняють:

- масові – форми роботи направлені на вплив на велику кількість людей (соціальні акції, вогнища, фестивалі);
- індивідуальні – діяльність характеризується роботою з конкретною особою або ситуацією (гра, бесіда, творче завдання);
- групові – профілактична робота направлена на колектив, соціальну групу (тренінги, конференції, лекторії, круглі столи).

Відповідно до засобів впливу на клієнтів поділяють:

- наочні – використовуються для активізації сприйняття інформації через органи відчуття (банери, буклети, стінгазети, соціальна реклама);
- практичні – активізують використання теоретичних знань під час практичного розгляду проблеми (змагання, аукціон, тренінги);
- словесні – робота проводиться у вигляді викладу думок стосовно певної тематики (лекції, бесіди, диспут, літературні вечори).

У залежності від напрямів діяльності визначають:

- соціально-педагогічний захист – направлений на виконання охоронно-захисної функції соціального педагога (консультування, супровід);

- соціальна профілактика – спрямована на ознайомлення з наслідками негативної поведінки (відео конференції, бесіди, лекції);

- корекційно-реабілітаційна – орієнтована на зменшення негативних впливів на дитину та подолання наслідків жорстокого ставлення (заняття з формування втрачених навичок) [49].

Під час проведення педагогічним колективом школи профілактичної роботи з батьками та дітьми щодо убезпечення дитини від проявів насильства у сім'ї соціальному педагогу доцільно використовувати різні форми роботи для кращого впливу на особистість кожного учасника попереджувальної діяльності. Важливо, аби усі форми роботи дозволяли знайомити учасників діяльності з їх правами та обов'язками з питання протидії домашньому насильству.

Тож більш дієвими, на нашу думку, можна визначити такі форми профілактично-попереджувальної роботи:

форми, які використовуються фахівцями задля проведення інформаційної роботи:

- *відео-лекторії* – для кращого розуміння та сприйняття інформації, учням, батькам та педагогічному колективу школи проводиться показ соціальних роликів з теми домашнього насильства, де наводиться актуальна статистика проблеми насильства та можливі шляхи подолання соціально-загрозливого явища. Інформація подається стисло, з наочним зображенням матеріалу, графіками, схемами тощо;

- *бібліомікси* – форма заходів, за якої проводиться огляд науково-популярної, художньої, навчально-методичної літератури з питань профілактики та протидії насильству;

- *«караван історій»* – форма роботи соціального педагога, що включає в себе проведення зустрічей для обговорення цікавих історій, історичних фактів з питання попередження насильства [23];

- *консультація* – форма роботи спрямована на обмін думками між спеціалістами психологічних, медичних, правових, соціальних сфер та батьками, учнями, вчителями. Усі учасники можуть поставити питання, що їх цікавлять, та отримати відповідь провідних фахівців. Допомагає в адаптації до нових умов, вирішенні конфліктних ситуацій, у яких необхідна присутність сторонньої особи-медіатора, забезпеченні прав людини, зазначених у нормативно-правових документах. Соціальний педагог у процесі ведення консультацій спрямовує напрямок виховання на позитивний лад.

- *консультативні пункти* – створюються з метою забезпечення клієнтів відомостями про причини, наслідки, форми насильства та отримання консультативної допомоги провідних спеціалістів психологічної, медичної, соціальної, правової сфери;

- *лекції* – практична форма, за допомогою якої проводиться виклад основного матеріалу щодо запобігання насильству, здійснюється огляд основних рушіїв прояву агресивної поведінки по відношенню до дитини, форм насильства та завдань, які покладені на усіх учасників процесу протидії та попередження. Завданням соціального педагога під час проведення лекційних занять є створення сприятливої, емоційно-розслабленої атмосфери спілкування, визначення рівня поінформованості учасників та забезпечення їх необхідними, новими знаннями, які в подальшому будуть використовуватися ними у практичній діяльності; фахівцю необхідно вміти тримати увагу слухачів, акцентувати на основних моментах викладу інформації, задавати питання у ході теми, аби привернути увагу до конкретної позиції розповіді. Важливо володіти засобами наочного зображення матеріалу

лекції, де буде подано головні тези, думки з теми домашнього насильства;

- оформлення *тематичних полиць*, спрямовано на систематизацію існуючих знань та групування їх відповідно тематики попередження, протидії, втручання та подолання впливів жорстокого поводження стосовно дитини;

- *сімейні журнали* створюються з метою узагальнення знань про права дитини та зміни ставлення до проблеми насильства, подолання стереотипного погляду про те, що насильство в родині – проблема самої родини, а не суспільства [23];

- *тематичні акції та інформаційні тижні* – форми заходів направлених на ознайомлення з теоретичними даними щодо питань протидії насильству, формування негативного ставлення до протиправних вчинків серед учнівського колективу та членів родини;

такі, які використовують з метою засвоєння отриманих знань та вмінь:

- *форум-театр* – форма інтерактивної роботи, за якої глядач приймає активну участь у вирішенні соціальної проблеми, яку зображають актори, допомагає у пошуку шляхів подолання складної життєвої ситуації;

- для визначення рівня обізнаності учасників стосовно їх прав впроваджується форма роботи – *соціальний диктант*;

- *бесіда* – належить до форм роботи, побудованих на діалозі між учасниками освітнього процесу та соціальним педагогом, використовується для перевірки якісних та кількісних характеристик знань учнів, батьків, колективу школи;

- *семінар* – форма роботи з батьками, що потребує підготовки матеріалів з тематики виховного заходу, яка забезпечується шляхом розгляду літератури та інтернет-видань з теми домашнього насильства. Після опрацювання літературних джерел, необхідно створити перелік

тез доповідей та підготувати список питань, що цікавлять батьків, на які вони хотіли б отримати кваліфіковану відповідь;

- *аналіз правових ситуацій* – під час проведення заходу відбувається теоретичний розгляд вже існуючих ситуацій карного злочину, вирішення поставленої проблеми;

для налагодження взаємодії між усіма учасниками соціально-педагогічної роботи, застосовують наступні форми:

- *тренінги* – така форма соціально-педагогічної роботи використовується для набуття дітьми, вчителями, батьками нових навичок, знань з питання профілактики та протидії насильству у родині. Дозволяє оцінити сімейні цінності, на яких базується міжособистісна взаємодія батьків та дитини. Головною особливістю тренінгових занять є те, що під час їх проведення виконується не лише профілактична функція соціального педагога, а й діагностична та корекційна, що дозволяє покращити майбутню роботу з проблемною ситуацією. На заняттях з елементами тренінгу батьків та вчителів знайомлять із формами та методами виховного впливу стосовно дитини, саме розуміння особливостей виховання дозволяє батькам зрозуміти чому саме так, а не інакше вчиняє їх дитина, що зменшить прояви агресивних реакцій. Проведення тренінгу має відбуватися в атмосфері довіри один до одного;

- *рольові ігри* – дозволяють учасникам заняття, у процесі відтворення ситуації протиправних дій, описати своє ставлення до проблеми домашнього насильства. За допомогою участі у рольових іграх можна ознайомитись з механізмом звернення до державних органів, у випадках коли батьки, учні, вчителі стали свідками злочинних посягань на дитину або стали жертвами насильства зі сторони близьких людей. Для зазначеної форми роботи характерні як позитивні так і негативні сторони.

Позитивні: проведення рольових ігор дозволяє учасникам зрозуміти, що саме відчуває дитина, яка зазнає жорстокого ставлення по відношенню до себе; забезпечує оволодіння новими знаннями та відчуттями не перебуваючи у стані реальної жертви насильства; переживання, яких зазнають учасники гри, на довго викарбовується у їхній пам'яті; середовище, у якому проводиться заняття, на відміну від реальних умов існування дитини-жертви, створене на основі взаємоповаги, довіри та емоційної розкнутості [50].

Негативні: штучно створені умови рольової гри можуть вплинути на сприйняття ситуації всерйоз; учасники можуть відчувати напруження, сором'язливість, небажання виконувати покладену на нього роль;

- *квести* – форма роботи, за якої групи учасників виконують підготовлені завдання з метою поетапного пошуку вирішення поставленої проблеми;

- *шкільні медіації* – для вирішення конфліктних ситуацій запрошується стороння особа – медіатор, що дозволяє зменшити напруження між представниками різних думок з питання попередження насильства;

- *коворкінг* – використання такої форми роботи дозволяє організувати спільну діяльність педагогів, соціального працівника, учнів та їх батьків з метою обміну думок з приводу проблеми насильства стосовно дитини та допомоги у вирішенні складної життєвої обставини, у якій опинилась дитина, що зазнала насильства зі сторони дорослих членів родини;

- *«печа-куча»* – специфічна форма діяльності соціального педагога, яка дозволяє створити умови для розгляду доповідей стосовно теми попередження домашнього насильства. Доповіді повинні бути короткі, але відображати основні моменти вирішення проблеми [23];

- *велнес-тренінг* – заходи, що проводяться в наведеній формі, направленні на формування в усіх учасників тренінгу навичок здорового способу життя та визнання того, що для розвитку повноцінної особистості дитини необхідно створювати сприятливі умови;

- *флешмоб* – діяльність направлена на згуртування великої кількості населення, об'єднання заради спільної мети – захисту прав дитини. Ефект раптовості, коли натовп починає робити дії за заздалегідь продуманим планом, спрямовує усю увагу оточення до них, а отже й повертає увагу до проблеми;

- *геокешинг* – така форма проведення суспільної діяльності, за якої одна група учасників визначає завдання та ховає їх на певній території, відмічаючи положення на карті, інша – спрямовує свою роботу на пошук завдань та їх виконання. Метою зазначених заходів є покращення взаємодії між учасниками та спрямування діяльності на допомогу один одному [23];

- *робота в малих групах* дозволяє соціальному педагогу спрямовувати свою роботу на налагодження міжособистісної взаємодії між усіма членами колективу, встановлення довірливих відносин для набуття навичок спільної роботи направленої на дослідження проблеми та розробку шляхів і напрямів її вирішення;

- *педагогічний консиліум* – діяльність спрямована на взаємодію соціального педагога, дирекції школи та педагогічного колективу з метою встановлення спільних цілей на шляху подолання соціальної проблеми жорстокого ставлення по відношенню до дитини, визначення єдиного напрямку педагогічної діяльності;

- *батьківські збори* – форма взаємодії направлена на соціально-педагогічну роботу з батьками або особами, що їх замінюють, з метою забезпечення їх знаннями щодо напрямів виховної роботи з дитиною, шляхів подолання конфліктів без використання насильства (фізичного, психологічного, економічного), мінімізації проявів агресії старшого

покоління по відношенню до дитини та навпаки дитини по відношенню до батька та матері;

з метою визначення поглядів учасників спільної профілактичної роботи, використовують такі форми:

- *мозковий штурм* – форма роботи соціального педагога з групою осіб задля спільного вирішення проблемної ситуації. Ґрунтується на розгляді думок усіх членів суспільно-важливої діяльності щодо особливостей протидії різним видам насильства стосовно дитини, на основі чого приймається єдине рішення. Для коректного застосування наведеної форми важливе виконання особливих правил проведення мозкового штурму: думки інших учасників не піддаються жорсткій критиці, кожен має право на розкриття власних думок щодо окресленої проблематики; усі думки, що були озвучені під час брейнштурмінгу мають бути занотовані, для можливості подальшого використання в процесі формування висновку проведеної роботи; соціальний педагог повинен заохочувати учасників «штурму» до озвучування усіх ідей, які спадають їм на думку, більша кількість запропонованих думок забезпечує краще розуміння шляхів вирішення поставленої проблеми; необхідно запланувати час, що буде використано на осмислення запропонованих пропозицій [50];

- *дебати* – огляд проблемної ситуації з різних сторін, має структуру та етапи обміну думок між учасниками;

- *прес-конференція* – форма роботи, за якої учасники опановують навички публічного виступу та вмінь протидіяти нападам зі сторони оточуючих, адже завдання однієї зі сторін-учасників є поставити складне запитання з обраної тематики конференції, а іншої – стисло та влучно дати відповідь на нього;

- *«відкритий мікрофон»* – направлена на формування умінь та навичок висловлювати власні думки, переживання, що допомагає краще

зрозуміти погляди оточуючих на проблему насильства. Захід проводиться у форматі підготованих тез стосовно теми насильства;

- *переговори* – колективний освітній захід, метою якого є досягнення спільної думки, шляхом формування ціннісних орієнтирів щодо мирного подолання конфлікту [23];

- *творчі виставки* – дозволяють проаналізувати думки дітей, дорослих стосовно насильства в сім'ї, побачити проблему їх очима використовуючи засоби наочного зображення (банери, малюнки, стінгазети);

- *дискусії* – форма суспільної роботи, яка має на меті пошук спільного вирішення поставлених задач, шляхом обговорення спірного питання. Особливою умовою проведення дискусійних зустрічей, є те, що час призначений на висловлення власних думок обмежений, що спонукає оратора до стислої, чіткої вислову свої поглядів. Зазначена форма роботи має свої позитивні та негативні сторони. Так, негативний аспект виявляється у тому, що плідність дискусії залежить від рівня теоретичний, практичних знань та умінь її учасників, тож під час організації дискусії необхідно враховувати ці данні, ця інформація може кардинально змінити напрямок та тематику заняття; іншим проблемним полем можна визначити те, що під час ведення дискусії організатору іноді важко втримати курс розмови у заздалегідь визначеній тематиці.

Позитивні сторони дискусій вбачаються у можливості долучити до обговорення усіх учасників; дозволяє заповнити прогалини у теоретичних знаннях учасників дискусій; використовується у випадках, коли не має можливості прийти до спільного рішення шляхом використання інших форм соціально-педагогічної роботи [50];

- *круглі столи* – форма роботи, за якою усі учасники відчують рівність у правах та свободі слова, що забезпечується їх специфічним розташуванням у процесі обговорення питань. Найчастіше використовується в організації зустрічей фахівців різних сфер

суспільного життя для розгляду плану роботи та визначення ролі їх участі у попереджувальному процесі;

- *методичний брифінг* – діяльність спрямована на розгляд результатів проведеної роботи, розробку стратегій спільної діяльності, обмін думками стосовно плану подальших дій націлених на протидію сімейній жорстокості.

Отже, головним у роботі соціального педагога з протидії, запобігання насильству та жорстокості по відношенню до неповнолітнього є правильний підбір форм взаємодії учасників соціально-педагогічної роботи (вчителів, батьків, учнів). Важливо врахувати характер групи, з якою буде проводитись заняття, спрогнозувати його результат, що дозволить впроваджувати нові профілактичні форми роботи.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМА ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ШКОЛІ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї «РАЗОМ ЗАРАДИ ДИТИНИ»

3.1 Обґрунтування програми «Разом заради дитини»

Програма взаємодії соціального педагога в школі щодо попередження насилля в сім'ї «Разом заради дитини», спрямована на запобігання та протидію насильству у домашньому середовищі.

Актуальність програми. У наш час в Україні прослідковується тенденція, з одного боку, посилення уваги до питань відповідальності за насильство в родині, а з іншого, збереження здебільшого поблажливого ставлення до зазначеного феномену. Існує думка, що проблеми сім'ї повинні залишатися в її стінах та не виноситися на загальний огляд. Саме таке стереотипне або навіть байдуже ставлення до проблем родин, які стикаються з насиллям, й призводить до формування наступної статистики в Україні: за даними громадської правозахисної організації «Ла Страда-Україна» [33] за період з січня по червень 2020 року до Національної гарячої лінії надійшло 12725 звернень, з них 95,9% стосовно домашнього насильства, що складає 12203 звернення.

Зазначено, що від усіх звернень зафіксовано:

- з приводу психологічного насильства – 50,2%, що становить 6126 звернень;
- з приводу фізичного насильства – 36%, що становить 4393 звернення;
- з приводу економічного насильства – 12,2%, що становить 1489 звернень;
- з приводу сексуального насильства – 1,6%, що становить 195 звернень [33].

За інформацією, яку подано на сайті «Ла Страда-Україна», 36830 звернень [34] зафіксовано службою Національної гарячої дитячої лінії за період з січня по червень 2020 року. З них, 30,4% звернень надійшло від дорослих, які мали бажання проконсультуватися у провідних спеціалістів організації щодо прав та свобод дитини, що становить 11196 звернень; 69,6% звернень зафіксовано від дітей для отримання підтримки та порад консультантів організації, що становить 25634 звернення.

21,6% звернень отриманих за перші шість місяців 2020 року, що становить 7955 звернень, викривало дії насильницького характеру щодо дітей та факти жорстокого поводження з ними.

Прослідковується, що за період карантинних обмежень, що діють в Україні на даний час, кількість звернень, які були зафіксовані працівниками гарячої дитячої лінії збільшилась, так:

- за період з січня по лютий, зафіксовано 3185 звернень;
- а вже у березні місяці зафіксовано 6812 звернень, що у два рази більше ніж за два попередні місяці;
- найбільша кількість звернень зафіксована у травні – 10749.

Згідно з опитуванням, яке було проведено Національною дитячою гарячою лінією, особи, що звертаються по допомогу, дізнаються про неї з різних джерел:

- 65,6% отримали інформацію з інтернет-ресурсів;
- 18,9% – від друзів та знайомих;
- лише 2,4% усіх хто звернувся на гарячу лінію дізналися про неї від вчителів та інших працівників школи;
- статистика відносно просвіти зі сторони батьків ще менша, становить 1,9% [34].

Тому саме на соціального педагога школи покладена відповідальність переконати учнів, батьків та педагогічний колектив закладу освіти, що проблема домашнього насилля, це проблема не однієї

родини, а усіх хто її оточує. Соціальному педагогу, необхідно ознайомити учнів та їх батьків із сумною статистикою стосовно насилля в сім'ї, розповісти, куди у випадку насилля необхідно звернутися по допомогу.

Мета програми:

- створення умов для взаємодії батьків, учнів та соціальних педагогів, спрямованої на попередження та протидію домашньому насиллю;

- проведення заходів з учнями школи, батьками, вчителями щодо попередження насилля над дітьми в сімейному середовищі.

Завдання програми:

- підвищення рівня поінформованості серед дітей, батьків та педагогів школи стосовно феномену «домашнє насильство»;

- ознайомлення учасників програми з питаннями запобігання та протидії домашньому насиллю;

- проведення просвіти серед вчителів про права учнів;

- ознайомлення із шляхами допомоги у випадку виявлення жорстокого ставлення до дитини;

- проведення профілактичної роботи з учасниками освітнього процесу спрямованої на ознайомлення зі шляхами попередження насилля;

- попередження випадків скоєння насильства в сім'ї;

- інформування учнів, батьків та вчителів про порядок звернення у випадку виявлення проявів насилля;

- розширення знання учасників програми щодо причин, форм та наслідків насилля;

- формування розуміння ключових понять з проблеми «домашнє насилля»;

- розвиток в учнів, батьків, вчителів навички виявлення дітей постраждалих у наслідок домашнього насилля;

- покращення вміння комунікації з дітьми, постраждалими від насилля;

- встановлення довірливих взаємовідносин між учителями та батьками, батьками та дітьми, учителями та дітьми, соціальним педагогом та усіма учасниками програми.

Характеристика програми;

- за метою діяльності – практико-орієнтована;
- за змістом – інтегрована;
- за кінцевим результатом – практична;
- за кількістю учасників – колективна;
- за тривалістю – короткотривала;
- база реалізації програми – Херсонська спеціалізована школа № 24;
- учасники програми – вчителі, учні, батьки, соціальний педагог.

Чисельність, географія і вік цільової групи: програма спрямована на дітей середнього шкільного віку, їх батьків та вчителів школи. Програма планується для реалізації в місті Херсоні.

Місце реалізації: м. Херсон, вул. Карбишева, 32.

Термін реалізації: 2 місяці.

Форми проведення виховних заходів, які використовуються соціальним педагогом школи у процесі реалізації програми:

для покращення умов міжособистісної взаємодії усіх учасників соціально-педагогічної діяльності (соціальних педагогів, психологів, учнів школи, їх батьків, викладацького складу закладу освіти), доцільно використовувати такі форми роботи, які детальніше були описані нами у попередньому розділі:

- флешмоб;
- тренінг;
- педагогічний консиліум;
- геокешинг;

- шкільні медіації;
- батьківські збори;
- рольова гра;
- квест;
- велнес-тренінг;
- коворкінг.

Задля подання нової інформації з питання протидії насильству по відношенню до дитини, у роботі з аудиторією використовують такі форми:

- консультація;
- лекція;
- інформаційні тижні;
- «караван історій»;
- відео-лекторій;
- сімейні журнали;
- бібліомікси;
- тематичні полиці.

Заняття, які проводяться з метою закріплення набутих знань та умінь під час їх практичної реалізації:

- семінар;
- форум-театр;
- бесіда;
- аналіз правових ситуацій;
- соціальний диктант.

З метою проведення освітніх заходів направлених на обмін думками стосовно проблематики насильства застосовують:

- дебати;
- мозковий штурм;
- переговори;
- круглі столи;

- творчі виставки;
- прес-конференція;
- дискусія;
- «вільний мікрофон»;
- методичний брифінг.

Отже, нами було описано актуальність розробки програми «Разом заради дитини», визначено основні форми роботи, що їх повинен використовувати соціальний педагог у процесі здійснення програми, зазначені завдання, які повинні бути втілені у процесі виконання програми взаємодії усіх учасників. Це дозволяє нам розробити план подальшого здійснення програми.

3.2 План реалізації програми «Разом заради дитини»

Процес впровадження нашої програми потребує визначення конкретного плану проведення роботи та заходів з протидії насильству у родині. Інформація про зміст роботи та відповідальних осіб відповідно кожного етапу плану програми, наведена нами у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

План реалізації програми

Етап	Зміст роботи	Відповідальні особи
I Етап «Старт змін» (підготовчий)	Встановлення контакту із учасниками профілактичної роботи	Соціальний педагог
	Проведення методичних зустрічей для обговорення напряму виховних заходів	Соціальний педагог, психолог, завуч школи
	Проведення діагностики для кращого розуміння	Соціальний педагог, психолог

	масштабу визначеної проблеми	
	Пошук учнів школи, які могли стати свідками жорстокості по відношенню до їх однолітків, чи самі стала жертвою протиправних дій <i>Анкета «Домашнє насильство» (див. дод. Б.)</i>	Соціальний педагог, психолог, класний керівник, батьківський комітет
	Розробка профілактично-інформаційних заходів	Соціальний педагог школи, психолог
	Підготовка інформаційних занять	Соціальний педагог
II Етап «Курс на щасливе майбутнє» (профілактично-розвивальний)	Проведення заходу для налагодження міжособистісного контакту	Соціальний педагог
	Проведення заходу «Вчимося заради дитини» для ознайомлення батьків стосовно причин, наслідків та форм насильства (див. дод. В)	Соціальний педагог
	Проведення виставки творчих робіт учнів щодо проблеми насильства	Соціальний педагог, класний керівник
	Проведення просвітницької гри-тренінгу для учнів	Соціальний педагог, батьки

	школи з питань попередження та запобігання насильству в сім'ї	
	Проведення семінар-тренінгу для вчителів	Соціальний педагог, психолог
III Етап «Ми потрібні один одному» (завершальний)	Аналіз результатів програми, пошук нових шляхів попередження та протидії домашньому насильству стосовно дитини та ефективних форм взаємодії дітей та батьків, батьків та соціального педагога, дітей та соціального педагога, батьків та вчителів	Соціальний педагог, педагогічний колектив школи

Таким чином, створений нами план взаємодії учасників програми «Разом заради дитини», дозволить виконати усі поставлені завдання для досягнення визначеної мети. Результативність програми можна визначити за допомогою моніторингу та оцінки її ефективності.

3.3 Моніторинг та оцінка ефективності програми «Разом заради дитини»

Оцінка виконаної роботи буде залежати від того, чи були реалізовані усі поставлені завдання програми. Від впровадження програми «Разом заради дитини» очікуються наступні результати:

1) встановлення довіри між учасниками освітнього процесу та учасниками сімейних відносин;

2) розвиток почуття відповідальності не лише за власне життя, а й за життя дитини;

3) сприяння формуванню належних умов виховання дитини, без жорстокості та покарань;

4) опанування навичок допомоги ближньому;

5) покращення умов життя дитини у найпершому соціальному інституті – сім'ї;

б) спонукання до активної участі школярів у процесі організації заходів та прийнятті рішень з питання попередження та протидії насильства;

7) набуття вчителями навичок комунікації з постраждалими від жорстокого поводження дітьми;

8) покращення обізнаності колективу школи, учнів та їх родичів з питання протидії насильству;

9) ознайомлення учасників із причинами та формами домашнього насильства;

10) зменшення кількості випадків насильства у сім'ях у мікрорайоні міста;

11) розвиток вмінь визначати осіб, що зазнали різних форм насильства;

12) подолання проблеми шляхом об'єднання спільних зусиль.

З метою ознайомлення з результатами соціально-педагогічної взаємодії з учасниками просвітницьких, профілактичних заходів з питання запобігання та протидії жорстокому поводженню по відношенню до дитини у родинному колі, доцільно використовувати такі методи моніторингу проведеної роботи:

- фокус-група – використовується для збору необхідної для оцінки ефективності програми інформації стосовно проведеної профілактичної роботи з учасниками програми. Проводиться у формі

дискусії між учнями, батьками та педагогічним колективом, що допомагає оцінити вплив на різні верстви населення [6];

- опитування – має на меті з’ясування поглядів респондентів на проблему насильства в сім’ї. Проводиться у таких формах: анкетування – за якого особа, яка проходить опитування самостійно дає відповіді за зазначеним планом запитань стосовно проблеми попередження домашнього насильства щодо дитини; інтерв’ю – застосування наведеного методу полягає у проведенні опитування в усній формі за участі соціального педагога (інтерв’юера), який ставить питання учаснику програми (план інтерв’ю «Чи знаю Я?» див. дод. Г);

- аналіз змісту документів – направлений на ознайомлення із ходом проведеної роботи, шляхом перегляду наявних джерел щодо втілення програми (фото- відео фіксації занять, звіти про проведену роботу).

Етапи та заходи проведення моніторингу програми взаємодії наведені нами у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Етапи та заходи проведення моніторингу програми

Етап	Заходи
Планування	Зазначення необхідності моніторингу реалізованої роботи, призначення відповідального за збір та обробку даних моніторингу
Підготовка	Розробка методичного забезпечення моніторингового процесу. Ознайомлення усіх учасників зазначеної роботи з їх обов’язками
Збір відомостей	Здійснення контролю за процесом проведеної роботи
Аналіз отриманих даних	Полягає у визначенні можливих проблем, що

	виникли у ході реалізації програми, пошуку причин та огляд наслідків помилки
Створення звіту	Розробляється з метою наочного зображення результатів проведеного аналізу ходу впровадження програми
Використання результатів	Дозволяє на основі проведеного моніторингу скорегувати подальшу діяльність, направлену на попередження проявам насильства

Отже, результати впровадження програми «Разом заради дитини», які будуть отримані шляхом проведення моніторингу та оцінки ходу роботи, допоможуть у подальшій діяльності працівників соціальної сфери у випадках роботи з попередження та протидії домашньому насильству стосовно дитини.

ВИСНОВКИ

Виходячи з поставлених завдань з теми нашої кваліфікаційної роботи, можна зробити наступні висновки.

За результатами аналізу наукових джерел з теми дослідження нами визначено ознаки насильства як феномену сучасного суспільства, що розкривається в рамках різноманітних теорій походження насильства; описано характерні ознаки людини схильної до насильницьких дій. Зазначено, що прояви жорстокості людини, які з'явилися в її поведінці за часи еволюції, підсилюються соціальними впливами, такими як: економічні умови, соціальний статус, територія проживання, якість інформації, яку кожного дня отримує людина.

Визначено, що у сучасній Україні навіть при належному нормативному регулюванні громадських відносин суспільство нерідко стикається з проявами жорстокості по відношенню один до одного. Зазначено наступні соціально-негативні чинники, які здійснюють вплив на відносини у родині, та погіршують її психологічний клімат, що призводить до надмірних виявів агресії й подальшого жорстокого ставлення до дитини: зменшення кількості робочих місць, що призводить до зменшення кількості зайнятого населення та створює усі умови для аморального способу життя (сім'ї, в яких один із батьків або обоє неконтрольовано вживають спиртні напої, наркотичні речовини, залишають своїх дітей без догляду на довгий проміжок часу, байдужі до умов, у яких росте дитина); небажання громадян укладати шлюб, у таких умовах дитина може стати непотрібною, адже один з членів «подружжя» може не визнавати дитину, що негативно впливає на самооцінку, формування особистості малечі.

Розкрито зміст функцій та завдань, що їх виконує соціальний педагог закладу загальної середньої освіти. Серед основних та таких, що регулюють профілактичну діяльність соціального педагога, нами було

визначено наступні: прогностична, виконання якої дозволяє соціальному педагогу спланувати свою діяльність з учнями, їх батьками та вчителями школи; діагностична – допомагає у виявленні дітей, які постраждали від домашнього насильства зі сторони близьких для нього людей; функція попереджувально-профілактична створює підґрунтя для профілактики та запобігання насильству в родині; корекційно-реабілітаційна функція втілюється соціальним педагогом у роботі з дітьми, які постраждали від жорстокого ставлення до них у сім'ї. Також основними завданнями, які повинен виконувати соціальний педагог у процесі допомоги клієнтам, нами визначені такі: захист прав та свобод громадян у процесі їх життєдіяльності; проведення роботи з клієнтами, що перебувають у складних життєвих обставинах; реалізація попереджувальної роботи з питань протидії насильству над дітьми у родинному середовищі; забезпечення умов для всебічного розвитку дитини, засвоєння нею морально-етичних основ поведінки у суспільстві.

Проаналізовано форми соціально-педагогічної діяльності, які застосовує у своїй роботі фахівець закладу освіти під час допомоги клієнтам. До форм соціально-педагогічної діяльності, які ефективно впливають на розвиток повноцінної, всебічно розвиненої, соціально активної дитини в умовах здорових взаємовідносин, без страждань від жорстокості зі сторони рідних людей, належать: круглі столи, «печакуча», велнес-тренінг, семінари, консультації, «караван історій», методичний брифінг, батьківські збори, бібліомікси, сімейні журнали.

Обґрунтовано актуальність та розроблено програму «Разом заради дитини», яка регулює взаємодію соціального педагога з усіма учасниками програми спільна діяльність яких направлена на попередження та протидію домашньому насильству стосовно дитини. У майбутньому програму буде впроваджено на базі Херсонської спеціалізованої школи № 24. Метою програми взаємодії, визначено створення умов для плідної співпраці соціального педагога,

педагогічного колективу, батьків та їх дітей на шляху покращення ситуації щодо домашнього насильства в Україні, ознайомлення усіх учасників із причинами та наслідками неприпустимого поводження з дитиною. Для успішної оцінки проведеної роботи доцільним було визначено наступні методи моніторингу: створення фокус-груп, у яких у формі дискусії буде обговорено усі основні моменти виконаної роботи; аналіз документів, дозволить оцінити сильні та слабкі сторони програми, шляхом дослідження зібраного у ході впровадження фото-, відеоматеріалу, звітів проведеної роботи; опитування, проведене у різних формах (усній, письмовій) із заздалегідь обраними представниками вікових та соціальних груп, яке дозволить оцінити вплив соціально-педагогічної програми з попередження насильства над дітьми. Також у ході моніторингу важливим буде визначити чи усі завдання були виконані у ході реалізації програми «Разом заради дитини», що в подальшому допоможе у покращенні роботи соціального педагога у випадках пов'язаних із домашнім насильством та у розробці наступних програм стосовно визначеної теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдель-Хаді Н., Кульбачка Т., Куриленко О. Дитина та її права: Система дотримання прав людини в сім'ї та стратегії запобігання дитячим психологічним травмам. *Психолог*. 2004. № 3-4. С. 5-10.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.
3. Бутенко О. І. Насильство щодо дітей. Різновиди та ознаки. Міжнародне та національне законодавство. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2019. № 6. С. 14-20.
4. Войтова Л. В. Соціально-педагогічна робота щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. № 1. С. 79-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spttp_2013_1_12 (дата звернення: 24.09.2020).
5. Гевчук Н. С., Дідик Н. М. Актуальність розвитку професії «соціальний педагог» в умовах сьогодення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2020. Вип. 34. С. 24-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2020_34_5 (дата звернення: 12.10.2020).
6. Горошко А., Нарчинська Т., Озимок І., Тарнай В. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання. Київ : Українська асоціація оцінювання, 2014. 32 с.
7. Граматун В. Увага! Небезпека для дитини! Профілактика насильства щодо неповнолітніх. *Соціальний педагог*. 2019. № 9. С. 4-10.
8. Громико Л. Нежорстоке виховання. Рекомендації педагогам та батькам. *Соціальний педагог*. 2019. № 9. С. 32-44.
9. Гуріч В. О. Запобігання економічному насильству над дітьми як напрям роботи соціального педагога. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 66. Херсон : ХДУ, 2014. С. 430-434.

10. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Насильство. Булінг. Проблема в запитаннях та відповідях. Харків : ВГ «Основа», 2019. 144 с.
11. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Насильство: поняття, види, прояви, допомога. *Фізичне виховання в школах України*. 2019. № 11. С. 9-11.
12. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : Закон України від 03.08.2006 р. № 69-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 12.10.2020).
13. Єрмоменко В., Кравченко Ю. Запобігання насильству в сім'ї. Матеріали для проведення батьківської просвіти. *Соціальний педагог*. 2014. № 3. С. 45-48.
14. Єфремова Г. Л. Вплив насильства на особистісний розвиток дитини. *Педагогічна майстерня*. 2016. № 5. С. 39-45.
15. Єфремова Г. Л. Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі. *Виховна робота в школі*. 2018. № 3. С. 36-39.
16. Єфремова Г. Л. Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі. *Виховна робота в школі*. 2018. № 5. С. 26-30.
17. Єфремова Г. Л. Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі. *Виховна робота в школі*. 2018. № 6. С. 11-46.
18. Єфремова Г. Л. Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі. *Виховна робота в школі*. 2018. № 7. С. 2-18.
19. Єфремова Г. Л. Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі. *Виховна робота в школі*. 2018. № 8. С. 2-26.

20. Єфремова Г. Л. Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі. *Виховна робота в школі*. 2018. № 9. С. 2-38.

21. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. *Соціальна педагогіка* : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Безпалько ; авт.-кол. О. В. Безпалько та ін. Київ : Академвидав, 2013. С. 197-209. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5125/> (дата звернення: 12.10.2020).

22. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери : [навч.-метод. посіб.] / [Бондаровська В. М. та ін. ; за заг. ред. Бондаровської В. М., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В.]. Київ : Калита, 2014. 279 с.

23. Запобігання та протидія насильству : методичні рекомендації : додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 р. № 1/11-5480. URL: <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsiji-schodo-zapobihannya-ta-protydiji-nasylstvu/> (дата звернення: 12.10.2020).

24. Каткова Т. Насильство: про це варто знати... Як запобігти насиллю в сім'ї та у школі. *Соціальний педагог*. 2015. № 1. С. 41-57.

25. Кляпець О. Насильство в сім'ї: чому виникає та чим загрожує. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2015. № 6. С. 34-37.

26. Козлова А. Віктимність серед підлітків. Причини та наслідки. *Соціальний педагог*. 2018. № 4. С. 29-35.

27. Конвенція про права дитини : Постанова Верховної Ради України від 27.02.1991 р. № 789-ХІІ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 12.10.2020).

28. Конституція України : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.]. Дата оновлення: 01.01.2020. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.10.2020).

29. Котловий С. Інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи соціального педагога в школі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 91-96. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/190320> (дата звернення: 24.09.2020).

30. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.10.2020).

31. МВС: Українці стали розуміти, що таке домашнє насильство та куди треба звертатися: сайт Укрінформ, опубліковано 04 жовтня 2020 року о 05:39. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3111504-mvs-ukrainci-stali-rozumiti-so-take-domasne-nasilstvo-kudi-treba-zvertatisa.html> (дата звернення: 12.10.2020).

32. Насильство в сім'ї – не злочин? Ламаємо стереотипи. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 3. С. 55-57.

33. Національна «гаряча» лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: сайт Ла Страда-Україна. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> (дата звернення: 22.10.2020).

34. Національна дитяча «гаряча» лінія: сайт Ла Страда-Україна. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> (дата звернення: 22.10.2020).

35. Недитяче дитинство, або Коротка історія насильства над дітьми. *Соціальний педагог*. 2019. № 2. С. 4-5.

36. Ознаки домашнього насильства у дітей. *Практика управління закладом освіти*. 2018. № 12. С. 22-23.

37. Правовий захист від насильства та що ми можемо зробити, щоб запобігти насильству над дітьми в сім'ї: Інформаційна брошура /

упоряд. : Л. Купман, О. Агаркова, С. Росік. Херсон : ХОЦ «Успішна жінка», 2006. 58 с.

38. Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 р. № 952. Дата оновлення: 21.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.10.2020).

39. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 12.10.2020).

40. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 12.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 12.10.2020).

41. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 12.10.2020).

42. Психологічна корекція особистості дітей, які зазнали насильства в сім'ї : навч.-метод. посіб. / С. Д. Максименко та ін. / за ред. Н. Ю. Максимової. Київ : Міленіум, 2011. 250 с.

43. Ревть А., Гриник І. Особливості соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо дітей. *Молодь і ринок*. 2019. № 1. С. 33-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_1_8 (дата звернення: 12.10.2020).

44. Серкіс С. В., Мельник Ю. В., Шаргородська С. В. Професійна діяльність соціального педагога. *Професія соціальний*

педагог / упоряд. : О. Главник ; за заг. ред. К. Шендеровського, І. Ткача. Київ : Главник, 2006. С. 5-76.

45. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.10.2020).

46. Словник української мови : в 11-ти т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5: Н-О. 840 с.

47. Словник української мови : в 11-ти т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10: Т-Ф. 658 с.

48. Снігульська В. Боротьба з насильством. Нове в законодавстві. *Соціальний педагог*. 2018. № 3. С. 4-5.

49. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

50. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / за ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.

51. Стрельченко О. Г., Шевченко Л. В. Співвідношення понять «домашнє насильство» та «насильство в сім'ї»: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 11-14.

52. Філімошкіна Н. Аналізуємо феномен батьківської жорстокості. *Заступник директор школи*. 2019. № 10. С. 27-31.

53. Філімошкіна Н. Біда, яка ближче, ніж здається. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2019. № 1. С. 14-21.

54. Філімошкіна Н. Жорстокість батьків: види та наслідки. *Заступник директор школи*. 2019. № 10. С. 32-37.

55. Шинкар Н. І. Психологічний супровід навчально-виховного процесу як умова розвитку особистості. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2015. № 7. С. 2-3.

56. Що робити, якщо дитина повідомила про насильство над нею. *Психолог*. 2019. № 12. С. 47.

57. Щорс В. В., Полударова А. Л. Універсальний довідник соціального педагога / упоряд. В. О. Снігульська. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. 128 с.

58. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2002. Т. 4: Н-П. 720 с.

59. Юрків Я. І. Діяльність соціального педагога з попередження насильства в сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 39-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spttp_2013_3_7 (дата звернення: 20.09.2020).

60. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 28. С. 185-189. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/575> (дата звернення: 20.09.2020).

61. Юрків Я. І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 27. С. 234-237. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/1910> (дата звернення: 20.09.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Паламарчук Вікторія Юріївна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної добročесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символики університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної добročесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добročесності.

04.03.2020
(дата)

Вікторія Паламарчук
(підпис)

Вікторія ПАЛАМАРЧУК
(ім'я, прізвище)

Анкета «Домашнє насильство»

Анкета проводиться з метою діагностики проявів насильства у колі родини, та рівня поінформованості учнів з питання домашнього насильства.

1. *Відносини у сім'ї:*

- А дружні
- Б іноді бувають сварки
- В іноді ми навіть не вітаємось
- Г постійні сварки
- Г іноді бувають бійки
- Д іноді бувають незгоди

2. *Способи покарання, які найчастіше застосовують батьки:*

- А фізичні
- Б моральні
- В не карають
- Г інші

3. *Частота застосування батьками тілесних покарань:*

- А кожен день
- Б через день
- В раз на тиждень
- Г раз на місяць
- Г раз на рік
- Д ніколи
- Е у дитинстві
- Є інше _____

4. *За що найчастіше вас карають?*

- А за поведінку
- Б за неналежні оцінки

В пізно повернувся додому

Г за неорганізованість

Г за непослух

5. *Хто найчастіше карає вас?* _____

6. *Чи вважається покарання насиллям?*

А так

Б не знаю

В ні

7. *Чи вимагали колись у вас гроші?*

А так

Б ні

8. *Укажіть, до кого можна звернутись у випадку вчинення насильства?*

А до директора

Б до заступника директора з виховної роботи

В до соціального педагога

Г до психолога

Г до педагога-організатора

Д у міліцію

Е до класного керівника

Є до лікаря

Ж до батьків

З до вчителя (до кого саме?)

Захід для батьків «Вчимося заради дитини»

Мета заходу: звернути увагу батьків на проблему насильства у сім'ї, допомагати усвідомити наслідки насильницьких методів виховання для психічного розвитку і здоров'я дітей, сприяти формуванню психологічної компетентності батьків щодо виховання дітей.

Вступне слово

Сьогодні, шановні батьки, ми хочемо поговорити про дуже актуальну проблему – насильство в сім'ї.

Звичайно, сім'я – це місце, де ми знаходимо затишок, турботу. Тут ми отримуємо розуміння та підтримку. Проте ми дедалі частіше дізнаємося про те, що є сім'ї, де агресивність, грубість – звичне явище. Від цього насамперед страждають діти. Вони або самі потерпають від знущань, принижень, або стають агресивними і здійснюють насильницькі дії в подальшому.

Як же запобігти та подолати насильство в сім'ї? Саме цій темі присвячені наші збори.

Вправа «Стереотипи про насильство у прислів'ях»

(Кожна група отримує аркуші паперу, на яких написана половинка одного з прислів'їв, батькам пропонується знайти пару з другою частиною від прислів'я)

Група 1

Дівчина не бита, як коса не чесана.

Мати сильно замахне, та легенько вдарить.

Група 2

Дитину люби, як душу, а кусай, як грушу.

Мати однією рукою б'є, а другою гладить.

Група 3

Як сина батько не б'є малим, то син батька буде бити старим.

Мене мати цілий рік дурила: казала битиму, та й не била.

Група 4

Діти пустують від материнського серця, а розумнішають від батьківського дубця.
Учи дітей не страшкою, а ласкою.

Кожній групі пропонується зачитати прислів'я та висловити свою думку стосовно того, про що у них мова, яке прислів'я, на їхню думку, є найбільш вдалим, у якому йдеться про ефективний метод виховання.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Деякі прислів'я формують схвальне ставлення до фізичного насильства та насильства в цілому. Також вони формують стереотипи в суспільстві, що дітей потрібно виховувати із застосуванням фізичної сили. Насправді, в сучасному суспільстві стосунки, що містять елементи насильства, неприйнятні, оскільки вони порушують права людини та є небезпечними для повноцінного її розвитку.

Визначення насильства

«Мозковий штурм»

Ведучий запитує в учасників «Що таке насильство?» і фіксує відповіді на дошці, після чого аналізує їх та підводить до визначення цього поняття.

Насильство можна визначити, як дію або бездіяльність однієї людини стосовно іншої, що завдає шкоди здоров'ю як фізичному, так і психологічному, принижує почуття честі та гідності.

Насильство можна визначити, як фізичну, психологічну, сексуальну або іншу дію чи комбінацію цих дій однієї особи на іншу, що порушує гарантоване Конституцією України право громадянина на особисту недоторканість.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, які порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю.

Робота в групах «Прояви насильствам»

Виділяють 4 основні види насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне.

Кожна група отримує чистий аркуш паперу, на якому зверху записано визначення одного виду насильства. Учасникам пропонується написати прояви цього виду насильства, а також навести приклад, який демонструє один із запропонованих проявів, і пояснити, як це впливає на дитину.

У кінці кожна група представляє результати своєї роботи.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі та гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Притча про цвяхи

Жив собі хлопчик із жахливим характером. Якось батько дав йому мішок із цвяхами і звелів по одному забивати їх у паркан щоразу, коли хлопчик втратить терпець і з кимось посвариться. У перший день

хлопчик забив 37 цвяхів. Згодом він навчився володіти собою і кількість цвяхів щодня зменшувалася. Хлопчик зрозумів, що легше навчитися опановувати себе, ніж забивати цвяхи.

Нарешті настав день, коли він не забив жодного цвяха. Тож хлопчик сам підійшов до батька й сказав йому про це.

Тоді батько звелів синові витягати із паркана по одному цвяху, коли він не втратить самоконтролю, і ні з ким не посвариться.

Минали дні, і згодом син зміг сказати батькові, що у паркані не залишилося жодного цвяха. Батько підвів сина до паркана і сказав: «Ти добре поводишся, але подивися, скільки дірок залишилося... Паркан ніколи не буде таким, як колись».

Коли ви з кимось сваритеся і говорите щось неприємне, ви залишаєте по собі такі самі рани, як ці дірки від цвяхів. І рани зостаються, попри те, скільки разів потім ви попросите вибачення. Словесні рани завдають такого самого болю, як і фізичні.

Не залишайте на своєму шляху цих дірок. Не забивайте цвяхи ворожнечі, нерозуміння і жорстокості в душі людей.

Тестування для батьків «Чи розумієте ви свою дитину?»

Нерідко людям бракує знань, тактовності для того, щоб зрозуміти іншого. Як подолати ці перешкоди? Для цього треба насамперед усвідомити важливість самопізнання, самооцінювання, слід бути готовим до неприємної інформації про себе. Отож пропонуємо «ключик» до самопізнання – тест.

Варіанти відповідей «так», «ні», «не знаю».

1. На деякі вчинки дитини ви часто реагуєте «вибухом», а потім шкодуєте про це.
2. Деколи ви користуєтеся допомогою або порадами інших осіб, якщо не знаєте, як реагувати на поведінку дитини.
3. Ваша інтуїція й досвід – найкращі порадики у вихованні.

4. Деколи вам трапляється довіряти дитині секрет, який нікому іншому не розказали б.
5. Вас ображає негативна думка інших людей про вашу дитину?
6. Вам доводилося просити в дитини вибачення за свою поведінку?
7. Чи вважаєте ви, що дитина не повинна мати секретів від своїх батьків?
8. Чи помічаєте ви між своїм характером і характером дитини різницю, яка іноді приємно дивує вас?
9. Чи надто сильно ви переживаєте неприємності або невдачі вашої дитини.
10. Чи можете втриматися від купівлі бажаної речі для дитини (навіть якщо маєте гроші), тому що знаєте: удома їх чимало?
11. Ви переконані, що до певного віку найкращий виховний аргумент – фізичне покарання (пасок).
12. Ваша дитина саме така, про яку ви мріяли?
13. Ваша дитина завдає вам більше турбот, ніж радощів?
14. Чи здається вам, що ваша дитина навчає вас по-новому думати, поводитися?
15. Чи завдають діти вам прикрощів?

Інтерпретація

За кожну відповідь «так» на запитання 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14 і за кожну відповідь «ні» на запитання 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15 нарахуйте собі по 10 балів, за кожну відповідь «не знаю» на будь-яке запитання – по 5 балів. Підрахуйте загальну суму.

100-150 балів. У вас неабиякі здібності до правильного розуміння своєї дитини. Ваші судження й погляди – союзники у вирішенні різних виховних проблем. Якщо й на практиці ваша поведінка щира, позначена терплячістю, вас можна визнати взірцем для наслідування. До ідеалу вам

не вистачає одного невеличкого кроку. Ним може стати думка вашої дитини. Ризикніть, спробуйте її з'ясувати.

50-99 балів. Ви – на правильному шляху до кращого розуміння власної дитини. Свої тимчасові труднощі або проблеми ви повинні вирішити, почавши з себе. І не намагайтеся виправдовуватися браком часу або характером вашої дитини. Є кілька проблем, на які ви маєте реальний вплив, а тому спробуйте це використати. Не забувайте, що розуміти – це завжди означає приймати. І не лише дитину, а й власну особистість.

0-49 балів. Здається, можна більше співчувати вашій дитині, аніж вам, оскільки її батьки не є надійними друзями і провідниками на важкому шляху здобуття життєвого досвіду. Але ще не все втрачено. Якщо ви й справді хочете щось зробити для неї, спробуйте, скажімо, знайти фахівця, який вам у цьому допоможе.

Процес самовивчення має стати відправним моментом самовдосконалення.

Рефлексія заняття

Батьки по черзі передають м'яке іграшкове серце і дають відповідь на запитання «Чи було це заняття корисним для Вас? Якщо так, то чим саме?».

Інтерв'ю «Чи знаю Я?»

З метою моніторингу проведеної роботи з учасниками програми «Разом ми зможемо» соціальний педагог проводить захід-інтерв'ю. Це дозволить оцінити рівень отриманих у ході реалізації програми знань та навичок щодо протидії та попередження насильства у родині стосовно дитини.

План проведення інтерв'ю. Перелік питань, які спеціалісту необхідно поставити респонденту.

- 1) Що таке насильство?
- 2) Які види домашнього насильства ви знаєте? Як вони можуть проявлятися?
- 3) Які особливі ознаки фізичного насильства? За якими показниками можна визначити, що дитина зазнала фізичного насильства?
- 4) Які ви можете навести характерні ознаки сексуального насильства над дитиною?
- 5) Які особливості притаманні дитині яка зазнала економічного насильства?
- 6) У чому відображається психологічне насильство над дитиною?
- 7) Що може бути причиною насильницьких дій стосовно дитини?
- 8) Які наслідки для дитини у випадку вчинення над нею акту насильства?
- 9) Куди можуть звернутися особи у випадках вчинення насильства по відношенню до них, або якщо вони стали свідками насильства над дитиною?

10) Які шляхи попередження насильства по відношенню до дитини ви знаєте?

Результати проведеного опитування дозволять оцінити рівень знань учасників програми та визначити, чи необхідно продовжувати профілактичну роботу й надалі.